

**ПОЛТАВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ АГРАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ ЕКОНОМІКИ,
УПРАВЛІННЯ, ПРАВА ТА ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ
КАФЕДРА ЕКОНОМІКИ ТА МІЖНАРОДНИХ ЕКОНОМІЧНИХ
ВІДНОСИН**

Освітньо-професійна програма Економіка
підприємства Спеціальність 051 Економіка
Ступінь вищої освіти Магістр

ДОПУСКАЄТЬСЯ ДО ЗАХИСТУ

Завідувач кафедри

_____ Петро МАКАРЕНКО

«05» грудня 2023 року

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему: **«Діагностика фінансового стану підприємства та
чинники його стабілізації»**

виконала здобувачка вищої освіти заочної форми навчання
Прокоф'єва Людмила Володимирівна

Керівник кваліфікаційної роботи,
к.е.н., доцент

Ольга ДИВНИЧ

Полтава – 2023 року

ВСТУП

Актуальність теми. Тема дослідження фінансового стану сільськогосподарських підприємств та шляхів його стабілізації є вкрай актуальною у сучасних економічних умовах. Стабільність аграрного сектору є важливим фактором для сталого розвитку національної економіки та забезпечення продовольчої безпеки.

Сільське господарство піддається впливу різних економічних чинників, таких як зміни в цінах на сільськогосподарську продукцію, кліматичні умови, ринкова конкуренція, а сьогодні ще й військова агресія. Дослідження фінансового стану дозволяє розробити стратегії стабілізації та адаптації до змін.

Сільськогосподарські підприємства часто потребують фінансової підтримки для закупівлі обладнання, насіння, добрив та інших ресурсів. Здатність до ефективного управління фінансами та доступ до кредитів є вирішальними для їхньої успішної діяльності. Тому вивчення фінансового стану дозволяє визначити необхідні інвестиції та інновації для забезпечення сталого розвитку.

Поняття фінансового стану підприємства висвітлюються у працях Н. І. Демчук, В. І. Головка, О. К. Єлисеєва, Т. В. Калашникова, В. П. Клочан, М. Я. Коробов, Ю. М. Тютюнник, А. В. Череп, О. О. Яцух та інших. Питання кризового стану та банкрутства підприємства висвітлювали такі вчені, як Є. М. Андрущак, В. І. Бокій, Т. А. Городня, В. І. Рудик, О. О. Терещенко тощо, однак актуальними аспектами наукових досліджень лишаються питання інтегральної оцінки фінансового стану сільськогосподарського підприємства та пошук напрямів його стабілізації.

Зв'язок роботи з науковими темами. Кваліфікаційна робота виконана відповідно до плану науково-дослідних тем кафедри економіки та міжнародних економічних відносин Полтавського державного аграрного університету: «Розробити теоретико-методологічні, науково-методичні і практичні засади розвитку виробничо-господарської, фінансово-економічної і соціальної діяльності та процесів ресурсо-енергозбереження і управління (менеджменту)

підприємств з виробництва і переробки аграрної продукції в умовах ринку» (номер державної реєстрації 0117U003097). Та теми кафедри: «Розвиток агропродовольчої сфери в національному та гео економічному просторі (№ ДР 0122U201799), дата реєстрації 24.12.2022 р.

Мета і завдання дослідження. Метою кваліфікаційної роботи є дослідження теоретичних, методичних та практичних питань щодо оцінки фінансового стану сільськогосподарського підприємства, формулювання висновків та розробка пропозицій щодо його стабілізації.

Поставлена мета обумовила необхідність вирішення ряду завдань:

- розкрити економічну сутність фінансового стану підприємства, дослідити особливості фінансового стану сільськогосподарського підприємства;
- проаналізувати основні етапи аналізу фінансового стану сільськогосподарського підприємства;
- узагальнити методичні засади розрахунку показників, що характеризують фінансовий стан підприємства;
- ідентифікувати зовнішні та внутрішні причини банкрутства, узагальнити симптоми банкрутства;
- провести оцінку структури майна підприємства та фінансову стійкість;
- проаналізувати досягнутий рівень ліквідності, платоспроможності та результативності підприємства;
- обґрунтувати шляхи стабілізації фінансового стану підприємства.

Об'єктом дослідження є процес оцінки фінансового стану та ймовірності банкрутства сільськогосподарського підприємства, зокрема кооперативу Полтавського району.

Предметом дослідження є теоретичні, методичні та практичні аспекти оцінки фінансового стану сільськогосподарського підприємства.

Методи дослідження. Методологічною основою досліджень виступав діалектичний метод, що забезпечує вивчення явищ, фактів в їх тісному взаємозв'язку і постійному розвитку. При вирішенні поставлених завдань на різних етапах роботи застосовувались також специфічні методи та прийоми дослідження: абстрактно-логічний – при теоретичних узагальненнях,

формулюванні висновків, рекомендацій; економіко-статистичний – при вивченні масових явищ, процесів, фактів і виявлення тенденцій їх розвитку; монографічний – при всебічному і глибокому вивченні фінансового стану підприємства; балансовий, індексний, варіантних розрахунків, графічний, економіко-математичні методи, оптимізаційні прийоми та інші.

Інформаційна база. Джерелами інформації виступали: законодавчі та інструктивні матеріали з питань ліквідності та банкрутства підприємства, бухгалтерська документація підприємства Полтавського району, дані первинного обліку, власні спостереження, а також довідково-інформаційні та спеціальні літературні джерела.

Наукова новизна одержаних результатів. Наукова новизна одержаних результатів полягає в обґрунтуванні науково-теоретичних і прикладних засад стабілізації фінансового стану сільськогосподарського підприємства:

набули подальшого розвитку:

- теоретичні підходи до визначення поняття «фінансовий стан сільськогосподарського підприємства»;
- класифікація симптомів банкрутства сільськогосподарських підприємств;
- напрями забезпечення стійкості та адаптивності аграрного сектора в умовах військового стану.

Практичне значення одержаних результатів. Опрацьовані в кваліфікаційній роботі теоретичні положення, висновки та пропозиції щодо оптимізації структури капіталу, управління поточною дебіторською та кредиторською заборгованостями у сільськогосподарському підприємстві створюють основу для виявлення і розв’язання сучасних соціально-економічних проблем ефективного виробництва у підприємствах Полтавської області.

Апробація результатів досліджень. Основні результати досліджень та їх практичне застосування обговорювалися на VIII Всеукраїнській науково-практичній інтернет-конференції «Управління ресурсним забезпеченням господарської діяльності підприємств реального сектору економіки» (м. Полтава, ПДАУ, 23 листопада 2023 р.).

Публікації. За результатами досліджень опубліковано наукові тези: «Оцінка ймовірності банкрутства з використанням багатofакторних моделей сільськогосподарського підприємства».

Структура і обсяг роботи. Кваліфікаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Кваліфікаційна робота викладена на 87 сторінках друкованого тексту. Робота містить 25 таблиць, 4 рисунків, 3 додатки. Список використаних джерел налічує 68 найменування.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ТА МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ОЦІНКИ ФІНАНСОВОГО СТАНУ ПІДПРИЄМСТВА

1. 1. Поняття та показники оцінки фінансового стану підприємства

У сучасних умовах економічного управління фінансовий стан сільськогосподарських підприємств оцінюється за допомогою ряду показників, які висвітлюють наявність, розподіл, обіг та ефективне використання фінансових ресурсів. Основною метою проведення аналізу фінансового стану сільськогосподарських підприємств є визначення стратегічних напрямків для подальшого вдосконалення фінансово-господарської діяльності, забезпечення прибутковості та розширення виробничого потенціалу підприємства.

Загородній А. Г., Вознюк Г. Л. та Смовженко Т. С. зазначають що фінансовий стан економічного суб'єкта визначається наявністю фінансових ресурсів, забезпеченням коштів, необхідних для господарської діяльності, підтримкою нормального режиму праці та життя, а також грошовими розрахунками з іншими економічними суб'єктами [20, с. 311]. Дане визначення не є повним, оскільки не відображає всіх аспектів фінансового стану підприємства, а також відсутній стратегічний погляд на дане твердження.

Бойчик І. М. визначає фінансовий стан як «... спроможність підприємства вести господарську діяльність на основі своєчасного погашення усіх видів заборгованості, раціональної структури капіталу і господарських засобів» [5]. Автор акцентує на ліквідності та платоспроможності підприємства, а також можливості забезпечувати лише поточну діяльність.

Томілін О. О., Лесюк А.С. розглядають фінансовий стан як економічну категорію, що «... відображає наявність, розміщення та ефективне використання активів, власного і позичкового капіталу на конкретну дату» [53], тим самим роблячи акцент саме на визначальній ролі структури капіталу у забезпеченні стійкого фінансового стану.

Дем'яненко М. Я. характеризує фінансовий стан як складне поняття, яке охоплює всі аспекти його виробничої та фінансової діяльності. Він є результатом виконання всіх аспектів зовнішніх і внутрішніх фінансових відносин підприємства. Фінансовий стан характеризує система показників, які відображають стан кругообігу капіталу, що дозволяє йому розраховуватися за своїми зобов'язаннями та забезпеченнями і ефективно фінансувати своєю виробничу діяльність [15]. Слід відмітити при цьому, що автор поза увагою лишає інвестиційну діяльність підприємства, помилки в реалізації якої також можуть суттєво погіршувати фінансовий стан підприємства.

Досить розгорнутим є визначення, запропоноване Коломієць Н. О. та Коломієць О. П. [28], що визначають фінансовий стан, як здатність (спроможність) підприємства фінансувати свою діяльність і характеризується забезпеченістю фінансовими ресурсами, які необхідні для нормального функціонування підприємства, доцільністю їх розміщення та ефективністю використання, фінансовими взаємовідносинами з іншими юридичними та фізичними особами, платоспроможністю та фінансовою стійкістю. Вчені звертають увагу на достатність фінансування та ефективність використання капіталу.

За визначенням Поддєрьогіна А. М. «фінансовий стан підприємства – це комплексне поняття, яке є результатом взаємодії всіх елементів системи фінансових відносин підприємства, визначається сукупністю виробничо-господарських факторів і характеризується системою показників, що відображають наявність, розміщення і використання фінансових ресурсів» [40]. Автор трактує це поняття комплексно, однак переважно зміщує увагу лише на фінансові ресурси підприємства.

При цьому Коробов М. Я. стверджує, що фінансовий стан підприємства потрібно оцінювати з позиції ймовірності банкрутства, оскільки розрахунок показників, що характеризують рівень ймовірності банкрутства підприємства, дає змогу своєчасно виявити недосконалість та попередити банкрутство [31, с. 401].

Після ретельного аналізу сутності поняття «фінансовий стан» та врахування різних точок зору на його визначення, можна визначити концептуальні основи цього поняття:

- є результатом фінансово-господарської діяльності. Фінансовий стан є наслідком фінансово-господарської діяльності підприємства. Він відображає загальний ефект фінансових рішень та операцій, здійснюваних підприємством.

- статичний та динамічний підхід. Фінансовий стан проявляється як у статичному аспекті, визначаючи стан на певний момент часу, так і в динамічному, описуючи характеристики діяльності підприємства протягом конкретного періоду.

- вимірювання за конкретними показниками. Фінансовий стан визначається за допомогою конкретних показників, які характеризують господарське положення підприємства та його загальні результати.

- забезпеченість фінансовими ресурсами. Фінансовий стан визначає міру забезпеченості підприємства необхідними фінансовими ресурсами і ступінь раціональності їх використання.

- об'єкт фінансового управління. Фінансовий стан може бути окремим об'єктом фінансового управління, що підкреслює його важливість для прийняття ефективних фінансових рішень та стратегічного управління підприємством.

Таким чином, фінансовий стан підприємства можна визначити як економічну категорію, що визначає реальну (на фіксований момент часу) та потенційну фінансову спроможність підприємства забезпечити достатній рівень фінансування фінансово-господарської діяльності, певний рівень саморозвитку підприємства та спроможність погашення зобов'язань перед відповідними суб'єктами господарювання [30, с. 152].

Визначимо наступні особливості фінансового стану сільськогосподарських підприємств, що є характерними для суб'єктів сільського господарства [55, с. 186]:

1. Динамічна система: фінансовий стан представляє собою динамічну систему, яка відображає не лише фінансові аспекти діяльності, але й

взаємозв'язки та функціональні зв'язки між суб'єктом та його контрагентами.

2. Орієнтація на планування: навіть з огляду на ретроспективний характер, фінансовий стан та його аналіз є основою для планування. Результати фінансового аналізу впливають на стратегічний напрямок розвитку суб'єктів будь-якої сфери діяльності.

3. Об'єкт управління та інформаційна база: фінансовий стан одночасно служить об'єктом управління та інформаційною базою для схвалення управлінських рішень.

4. Чутливість до факторів: фінансовий стан може бути чутливим до сезонних факторів та особливостей фіскального навантаження в сільському господарстві, що може вплинути на результати оцінки та не завжди вказувати на реальні проблеми.

5. Вплив облікової політики: показники фінансового стану чутливі до особливостей облікової політики, таких як амортизаційна політика, облік основних засобів та запасів, відображення безнадійної заборгованості тощо.

6. Експрес-діагностика: засоби експрес-діагностики фінансового стану надають достатньо інформації для загального уявлення про поточний стан та перспективи розвитку окремого суб'єкта та галузі економіки країни.

Відповідно до методики аналізу фінансово-господарської діяльності підприємств державного сектору економіки (Наказ Міністерства фінансів України № 170 від 14.02.2006 р.) виділяють наступні основні компоненти фінансового аналізу діяльності підприємства:

- горизонтальний фінансовий аналіз – дозволяє оцінити динаміку окремих фінансових показників за певний період часу, розрахованих за фінансовою звітністю;

- вертикальний фінансовий аналіз – проводиться для здійснення структурних порівнянь;

- порівняльний фінансовий аналіз – дозволяє співставити планові та фактичні показники, фактичні з нормативними (галузевими, загальними) показниками;

- аналіз фінансових коефіцієнтів – передбачає розрахунок коефіцієнтів за даними фінансової звітності: коефіцієнт платоспроможності (ліквідності), коефіцієнти оборотності активів, фінансової стабільності підприємства;
- факторний фінансовий аналіз – здійснює оцінку впливу окремих чинників на фактичний рівень результативних показників.

За нашим висновком, наявні методи оцінки фінансового стану сільськогосподарського підприємства не дають можливості повною мірою достовірно оцінити фінансовий стан підприємства. Таким чином, у світлі поточної ситуації необхідна комплексна оцінка фінансового стану сільськогосподарських підприємств. Ця оцінка забезпечує швидкий і якісний аналіз фінансового стану компанії. На рис. 1.1 наведено етапи аналізу фінансового стану сільськогосподарського підприємства.

Рис. 1.1. Основні етапи аналізу фінансового стану сільськогосподарського підприємства

Джерело: побудовано автором за [18]

Майновий стан підприємства визначається його активами та джерелами формування капіталу. Аналіз майнового стану може бути проведений на основі балансу, використовуючи формулу 1 «Баланс». Цей аналіз може включати як без

об'єднання структуру статей, так і скорочений аналітичний баланс.

Використання стандартної структури статей балансу дозволяє провести оцінку складу, структури та динаміки майнового стану підприємства. Загальна сума активів відображає вартість всього майна підприємства, а джерела формування капіталу розкривають, з яких джерел взяті кошти для його придбання.

Скорочений аналітичний баланс утворюється шляхом об'єднання статей балансу в окремі групи за економічним змістом і додавання відповідних показників, що характеризують зміни у майновому стані підприємства. Використання горизонтального та вертикального аналізу в цьому контексті може допомогти визначити тенденції та взаємозв'язки між різними групами активів і джерелами капіталу.

Горизонтальний аналіз дозволяє порівняти структуру майнового стану в різні періоди та виявити зміни у вартості окремих груп активів та джерел формування капіталу.

Вертикальний аналіз дозволяє визначити внутрішню структуру кожного елемента балансу, виражаючи його відсоткове співвідношення до загальної суми активів чи джерел формування капіталу.

Ці методи дозволяють детально вивчати майновий стан підприємства, виявляти його сильні та слабкі сторони, а також робити висновки щодо його фінансової стійкості та ефективного управління майновими ресурсами.

Фінансова стійкість показує ступінь фінансової залежності підприємства від зовнішніх джерел фінансування. Основними показниками, що характеризують фінансову стійкість є коефіцієнт автономії та коефіцієнт забезпеченості власними оборотними засобами. Коефіцієнт автономії ($K_{\text{авт}}$) показує частку власного капіталу у загальній сумі коштів, авансованих у діяльність підприємства:

$$K_{\text{авт}} = \frac{BK}{K}, \quad (1.1)$$

де BK – власний капітал, грн;

K – загальна сума капіталу, авансованого в діяльність підприємства.

Мінімальне (нормативне) значення – 0,5. Чим вище значення, тим більша незалежність підприємства від зовнішніх джерел фінансування.

Коефіцієнт забезпеченості власними оборотними засобами ($K_{\text{заб.ВСК}}$) показує здатність підприємства фінансувати оборотні активи за рахунок власних фінансових ресурсів:

$$K_{\text{заб.ВСК}} = \frac{\text{ВСК}}{\text{ОА}}, \quad (1.2)$$

де ВСК – власні оборотні кошти підприємства, грн (різниця власного капіталу та необоротних активів);

ОА – оборотні активи підприємства, грн.

Високе значення свідчить про фінансову стійкість підприємства та його здатність активно працювати при відсутності доступу до позикових коштів і зовнішніх джерел фінансування.

Важливо враховувати, що баланс між власним капіталом та позиковими коштами може залежати від стратегічних цілей підприємства та перспектив його розвитку. Аналіз цих показників дозволяє приймати інформовані рішення щодо фінансової політики та забезпечити стійкість підприємства в умовах ринкової нестабільності.

Для оцінювання ступеня ліквідності підприємства використовують різні відносні показники ліквідності, що різняться набором ліквідних засобів, які використовують для покриття короткотермінових зобов'язань. Абсолютна ліквідність відображає спроможність підприємства покривати свої зобов'язання за рахунок готівкових та еквівалентних коштів ($K_{\text{абс.лік}}$). Проблема може виникнути, якщо наявні грошові кошти обмежені, нормативне значення більше 0,2.

$$K_{\text{абс.лік}} = \frac{\text{ГК} + \text{ПФІ}}{\text{ПЗ}}, \quad (1.3)$$

де ГК – грошові кошти підприємства, грн;

ПФІ – поточні фінансові інвестиції, грн.

ПЗ – поточні зобов'язання і забезпечення, грн.

Низький рівень абсолютної ліквідності свідчить про відсутність достатньої

кількості готівкових коштів, що може ускладнити виплату невідкладних короткострокових зобов'язань, особливо в умовах непередбачуваних обставин.

Швидка ліквідність оцінює ліквідні активи без запасів. Вказує на здатність підприємства виплатити свої короткострокові зобов'язання без урахування запасів.

Загальна ліквідність (коефіцієнт покриття) враховує всі ліквідні активи, включаючи запаси:

$$K_{\text{з.лік}} = \frac{\text{ГК} + \text{ПФІ} + \text{ДЗ} + I_{\text{ОА}}}{\text{ПЗ}}, \quad (1.4)$$

де ГК – гроші та їх еквіваленти, грн;

ПФІ – поточні фінансові інвестиції, грн;

ДЗ – поточна дебіторська заборгованість, грн;

$I_{\text{ОА}}$ – інші оборотні активи, грн;

ПЗ – поточні зобов'язання і забезпечення, грн.

Загальною тенденцією є те, що підприємство може мати достатньо активів для покриття зобов'язань, але ефективність цього процесу може бути обмеженою через структурні особливості ліквідних активів. Управління цією структурою та оптимізація ліквідності можуть бути ключовими завданнями для поліпшення фінансової стійкості підприємства.

Прибутковість підприємства безпосередньо пов'язана з отриманням прибутку та показує, наскільки ефективно працюють різні підприємства. З іншого боку, прибутковість – це відносний показник, який вимірюється в коефіцієнтах або відсотках, тому її не можна ототожнювати з абсолютною сумою отриманого прибутку.

Показники прибутковості мають більше можливостей для порівняння, ніж використання просто суми прибутку. Зростання цих показників свідчить про зростання рівня ефективності, оскільки це відкриває нові можливості для її прогресу.

Одним з основних показників прибутковості є рентабельність господарської діяльності, що показує суму чистого фінансового результату у розрахунку на 1 грн витрат господарської діяльності:

$$P_{\text{гос.д}} = \frac{\Phi P_{\text{ч}}}{B_{\text{гос.д}}}, \quad (1.5)$$

де $\Phi P_{\text{ч}}$ – чистий фінансовий результат, грн;

$B_{\text{гос.д}}$ – витрати господарської діяльності, грн.

Рентабельність (збитковість) продажу показує, скільки валового прибутку (збитку) надходить підприємству з кожної гривні чистого доходу від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг):

$$P_{\text{гос.д}} = \frac{Pr_{\text{в}}}{ЧД}, \quad (1.6)$$

де $Pr_{\text{в}}$ – валовий прибуток (збиток), грн;

ЧД – чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг), грн.

Показники рентабельності капіталу (активів) відображають ефективність використання капіталу підприємства. Показник загальної рентабельності (збитковості) сукупного капіталу і власного капіталу характеризують ефективність використання відповідно всього капіталу підприємства та окремо власного капіталу і характеризують суму фінансового результату (прибутку, збитку) до оподаткування на 1 грн середньорічної вартості капіталу або власного капіталу. Показники чистої рентабельності (збитковості) сукупного капіталу ($P_{\text{к}}$) і власного капіталу визначаються за чистим фінансовим результатом (прибутком, збитком) підприємства:

$$P_{\text{к}} = \frac{\Phi P_{\text{ч}}}{K}, \quad (1.7)$$

де $\Phi P_{\text{ч}}$ – чистий фінансовий результат (прибуток, збиток) підприємства, грн;

K – середньорічна вартість капіталу підприємства, грн.

Ділова активність характеризує усю сукупність зусиль підприємства щодо просування на ринках продукції, праці, капіталу. Оцінку ділової активності здійснюють за двома напрямками [59, с. 178]:

- 1) ступінь виконання плану за основними показниками, забезпечення заданих темпів їх зростання;
- 2) рівень ефективності використання ресурсів підприємства.

Найбільш істотно відбивають рівень ділової активності підприємства показники оборотності, що показують скільки отримано чистої виручки на одиницю фінансових ресурсів або активів.

Коефіцієнт оборотності оборотних активів ($K_{об.ОА}$) розраховується за формулою:

$$K_{об.ОА} = \frac{ЧД}{ОА}, \quad (1.7)$$

де ЧД – чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг), грн

ОА – середньорічна вартість оборотних активів підприємства, грн.

Тривалість одного обороту оборотних активів ($T_{об.ОА}$):

$$T_{об.ОА} = \frac{360}{K_{об.ОА}}, \quad (1.8)$$

де $K_{об.ОА}$ – коефіцієнт оборотності оборотних активів.

Нормативних значень для показників ділової активності не встановлено: чим меншими є терміни обертання окремих видів активів, тим швидше вивільняються кошти і розширюються можливості підприємства щодо їх подальшого використання. Стосовно термінів погашення дебіторської та кредиторської заборгованості слід відзначити, що при відсутності нормативних значень бажано, щоб ці періоди приблизно дорівнювали одне одному, що свідчитиме про рівновагу у формуванні грошових потоків підприємства.

Отже, стійкий фінансовий стан передбачає здатність підприємства своєчасно здійснювати платежі, фінансувати свою діяльність на розширеній основі, належний рівень фінансової стійкості, ліквідності та платоспроможності, забезпеченість власними оборотними засобами та ефективне використання ресурсів. Кризовий фінансовий стан підприємства характеризується нераціональним розміщенням і неефективним використанням ресурсів, низьким рівнем ліквідності та платоспроможності, наявністю прострочених сум кредиторської та дебіторської заборгованості, недостатньою фінансовою стійкістю у зв'язку з несприятливими тенденціями у виробництві та реалізації продукції [56, с. 14].

1.2. Діагностика банкрутства та фінансові заходи запобігання банкрутства

Згідно з Кодексом України з процедур банкрутства від 18.10.18 №2597-VIII, який введено в дію з 21.10.19 банкрутство – це визнана господарським судом нездатність боржника відновити свою платоспроможність за допомогою процедур санації і світової угоди і задовольнити грошові вимоги кредиторів [27].

Відповідно до Кодексу України з процедур банкрутства від 18.10.2018 р. № 2597-VIII банкрутство – визнана господарським судом неспроможність боржника відновити свою платоспроможність за допомогою процедури санації та реструктуризації і погасити встановлені у порядку, визначеному цим Кодексом, грошові вимоги кредиторів інакше, ніж через застосування ліквідаційної процедури.

Існує безліч підходів до розуміння сутності поняття «банкрутство».

Зокрема, Бланк І. О. визначає банкрутом «встановлену в судовому порядку фінансова неспроможність підприємства, тобто нездатність підприємства задовольнити в установлені строки пред'явлені до нього з боку кредиторів вимоги та виконати зобов'язання перед бюджетом» [4]. Тобто акцент здійснюється на невиконанні боргових зобов'язань.

Терещенко О. О. наводить визначення, згідно я яким банкрутство «це пов'язана з недостатністю активів у ліквідній формі неспроможність юридичної особи задовольнити в установленій для цього строк заявлені до неї з боку кредиторів вимоги і виконати зобов'язання перед бюджетом» [51]. Отже, даний автор до ознак банкрутства додає відсутність достатньої кількості ліквідних активів.

Базилінська О. Я., визначає банкрутство як «неспроможність підприємства платити за своїми борговими зобов'язаннями та виконувати зобов'язання перед бюджетом» [3]. Автор робить акцент саме на виконання зобов'язань перед бюджетом.

На думку, Андрущака Є. М. банкрутство «це визнане судовими органами

незадовільне господарське становище фізичної чи юридичної особи, ознакою якого є припинення розрахунків за зобов'язаннями через нестачу активів у ліквідній формі» [1]. Автор звертає увагу на визнану відповідними державними органами неможливість розраховуватися за зобов'язаннями.

Яблонська А. С. вважає банкрутство як «одну із юридичних підстав ліквідації підприємства, яка виявляється у неспроможності суб'єкта підприємницької діяльності задовольнити у встановлений для цього термін пред'явлені йому кредиторами вимоги і виконати зобов'язання перед бюджетом» [67]. Тобто банкрутство виступає як передумова ліквідації підприємства і передує йому.

Шморгун Н. П. доводить, що банкрутство «це документально підтверджена нездатність суб'єкта господарювання платити за своїми зобов'язаннями і фінансувати основну поточну діяльність у зв'язку з відсутністю коштів. Такий стан підприємства, на думку автора, свідчить про погіршення всіх показників, що визначають його фінансову стійкість» [66]. Шморгун Н. П. не лише наводить визначення поняття банкрутства, але і визначає причини та ознаки цього явища.

Можна виділити певний перелік сучасних причин виникнення банкрутства підприємств, зумовлених світовими тенденціями розвитку економіки, але за кожною причиною слідують певні наслідки, що призводять до погіршення стану або банкрутства та ліквідації його контрагентів.

Причини банкрутства підприємства можна поділити на дві групи: зовнішні та внутрішні.

Зовнішні – об'єктивні по відношенню до підприємства-банкрута:

- посилення ролі транснаціональних компаній;
- динамічність розвитку світової економіки;
- зростання потреб та вимог споживачів
- значне скорочення життєвого циклу товарів та послуг
- різке скорочення попиту на продукцію та падіння цін на неї;
- підвищення цін на сировину, матеріали, енергоресурси;

- політична та соціально-економічна ситуація в державі;
- зростання природних катаклізмів;
- недосконалість системи оподаткування;
- збільшення кількості збиткових підприємств.

Таким чином, серед зовнішніх факторів найбільш актуальними є політична та економічна нестабільність у державі, про яку зазначають усі наведені автори, а також не менш важливими залишаються нестабільність законодавства та бази оподаткування. А щодо внутрішніх факторів, то тут найбільш актуальними є недостача власних фінансових ресурсів, низький рівень кваліфікаційного персоналу, збільшення кредиторської та зменшення дебіторської заборгованості, а також низький рівень маркетингу.

У грудні 2015 року аналітики CB Insights [21] опублікували свою доповідь з результатами аналізу історій сотень «мертвих» компаній, які спочатку гучно заявляли про себе на ринку, але потім зникли, і сформулювали топ-20 причин банкрутства. Причому в більшості невдалих проєктів можна легко знайти відразу кілька причин. Продукти 42% компаній банально не потрібні ринку. У 29% компаній закінчилися фінансові ресурси. У 23% компаній ненадійна команда. 19% проєктів витісняють із ринку конкуренти або нові технології. У 18% проблеми з ціноутворенням. У 17% – поганий продукт. У 17% – погана бізнес-модель. У 14% – негативний маркетинг. 14% не досліджували клієнта. У 13% – несвоєчасний продукт. 13% втратили фокус. 13% псують відносини з інвесторами всередині компанії. 10% роблять невдалий повний перезапуск компанії, що супроводжується радикальною зміною бізнес-моделі. 9% не вистачає ентузіазму. 9% терплять фіаско через невдачу локацію. 8% не цікаві інвесторам. 8% проєктів з'їдають юридичні проблеми. 8% не використовували соцмережі. 8% просто перегоріли. 7% не зробили вчасно перезапуск.

Внутрішні чинники – це суб'єктивні, які залежать від менеджменту підприємства і переважно є контрольованими (рис. 1.2).

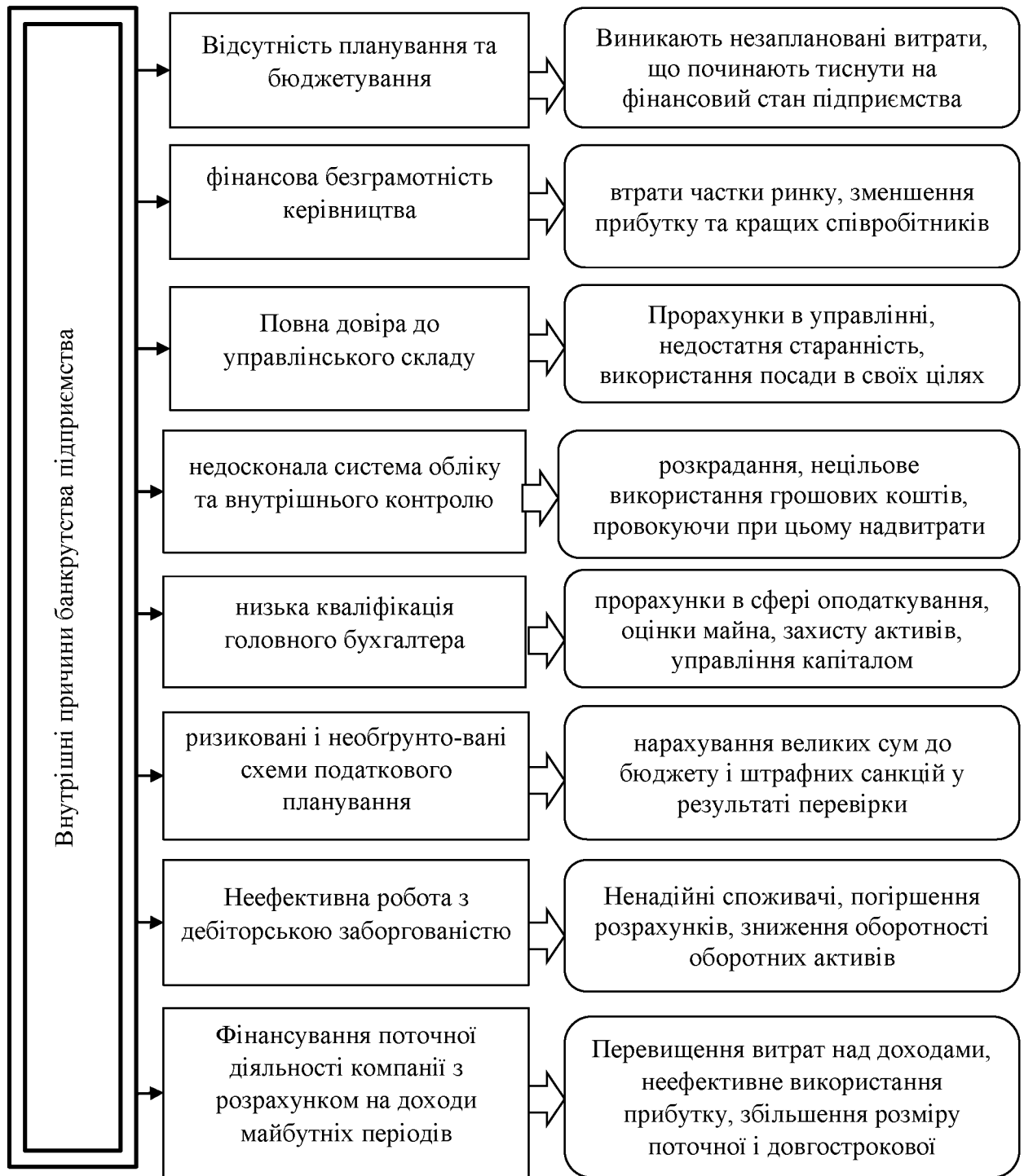

Рис. 1.2. Внутрішні причини банкрутства підприємства

Джерело: складено автором на основі [7; 1.747]

Водночас усі ці фінансово-економічні передумови та наслідки банкрутства означають не лише збитки для їхніх власників, кредиторів, партнерів, споживачів, а й погіршують соціальний клімат.

Існують різні способи класифікації явища банкрутства. Зокрема, на підставі причини, що викликає банкрутство, виділяють:

- 1) банкрутство бізнесу (пов'язане з неефективним управлінням підприємством, маркетинговою стратегією або використанням наявних ресурсів);
- 2) банкрутство власника (викликане нестачею у власника інвестиційних ресурсів, необхідних для здійснення розширеного, а іноді й простого відтворення);
- 3) банкрутство виробництва (не конкурентоспроможність продукції);
- 4) так званий «недобросовісний менеджмент» – дії керівництва підприємства, пов'язані зі злісним ухиленням від виконання зобов'язань.

Щодо класифікації банкрутства, то у законодавчій та фінансовій практиці виокремлюють такі види банкрутства підприємств [43]:

- приховане банкрутство – розглядають як умисне приховування громадянином-засновником, власником або службовою особою суб'єкта господарської діяльності своєї стійкої фінансової неспроможності шляхом подання недостовірних відомостей, якщо це завдало великої матеріальної шкоди кредиторів;

- фіктивне банкрутство – суть даного виду полягає у помилковому оголошенні підприємства неплатоспроможним з метою введення в оману кредиторів для отримання від них відстрочення (розстрочки) виконання своїх кредитних зобов'язань або зниження суми кредитної заборгованості;

- реальне банкрутство – характеризує повну нездатність підприємства відновити в майбутньому періоді свою фінансову стійкість і платоспроможність через реальні втрати капіталу, що використовується

- технічне банкрутство – характеризує повну нездатність підприємства відновити в майбутньому періоді свою фінансову стійкість і платоспроможність через реальні втрати капіталу, що використовується. Виникає перевищення дебіторської заборгованості над кредиторською, а суми активів – над зобов'язаннями.

– навмисне банкрутство – характеризує навмисне створення (або збільшення) керівником або власником підприємства його неплатоспроможності; завдання економічного збитку підприємству в особистих інтересах або на користь інших осіб; некомпетентне фінансове управління.

У кризовому стані підприємство опиняється не відразу, а рух до нього починається з погіршення певних показників, які характеризують його зовнішнє і внутрішнє середовище. Тобто з'являються симптоми банкрутства (рис. 1.3).

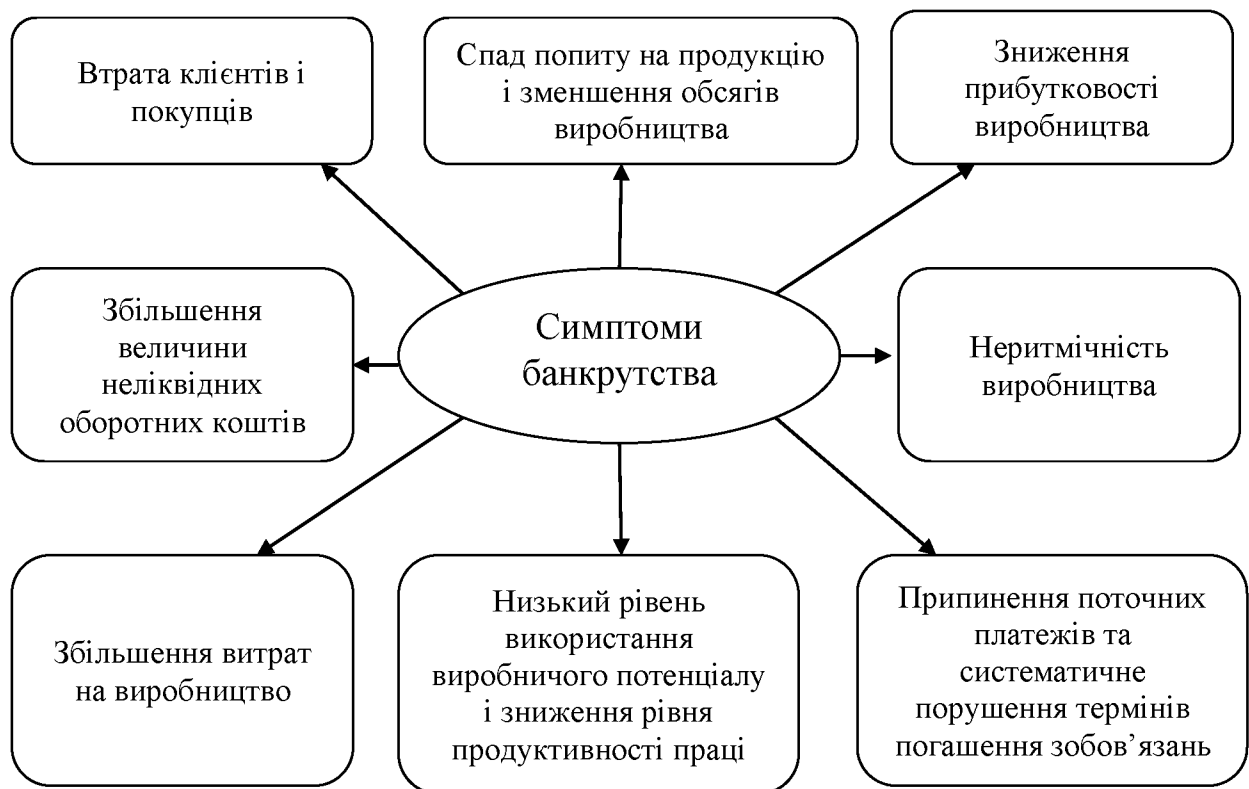

Рис. 1.3. Симптоми банкрутства

Джерело: складено автором на основі [12; 60]

Прогнозування потенційного банкрутства підприємства – це перспективи оцінки його фінансового стану, яка спирається на комплексний аналіз фінансового стану підприємства [12, с.155].

Існує чотири основних підходи до оцінки й прогнозування ймовірності банкрутства підприємств:

- 1) експертні методи;

- 2) статистичні моделі;
- 3) штучні інтелектуальні системи;
- 4) методи фінансового аналізу.

Проте, найчастіше для прогнозування фінансової спроможності суб'єкта господарської діяльності надається перевага дискримінантним моделям.

Основним методом, що використовується в зарубіжній практиці оцінки фінансового стану та прогнозування банкрутства є – модель Z-рахунку Альтмана. Він був першим хто використав багатофакторний дискримінантний аналіз для визначення ймовірності банкрутства підприємства. Дослідимо двох- та п'яти- факторну модель Z-рахунку Альтмана [60, с.199-200]. У 1983 році професор запропонував модель імовірності банкрутства, яка підходить для застосування приватними компаніями, що не розміщують свої акції на фондовому ринку [60, с. 200-201]:

$$Z = 1,2 \cdot X_1 + 1,4 \cdot X_2 + 3,3 \cdot X_3 + 0,6 \cdot X_4 + 0,99 \cdot X_5, \quad (1.2)$$

де X_1 – частка чистих оборотних активів у загальній величині активів;

X_2 – рентабельність активів, розрахована по чистому прибутку;

X_3 – рентабельність активів, розрахована по фінансовому результату від звичайної діяльності до оподаткування;

X_4 – відношення ринкової вартості підприємства (ринкова вартість корпоративних прав) до позичкового капіталу;

X_5 – коефіцієнт віддачі усіх активів, який розраховується як відношення чистого доходу від реалізації до загальної величини усіх активів.

Ця модель дозволяє проаналізувати динаміку змін фінансової стійкості підприємства та оцінити ймовірність виникнення кризової ситуації на підприємстві.

Здобуті в процесі розрахунків значення Z-показника свідчать про наступне:

- $Z < 1,8$ – ймовірність банкрутства дуже висока;
- $1,81 < Z < 2,70$ – ймовірність банкрутства висока;
- $2,71 < Z < 2,90$ – банкрутство можливе;

- $Z > 2,91$ – ймовірність банкрутства дуже низька.

Завдяки даному показнику можна визначити зону ризику, в якій перебуває підприємство, а також ознаки кризового стану.

Перевагою 5-ти факторної моделі, як і 2-факторної є також простота розрахунків, незначна кількість показників, що забезпечує достатню точність та не потребує значної трудомісткості, доступність вихідної інформації, а також достатній рівень об'єктивності моделі.

Недоліком даної моделі є певна ймовірність отримання невірного результату через часову невідповідність, не враховує ринкову вартість бізнесу, невідповідність розрахунку деяких показників у вітчизняних та зарубіжних компаніях.

Першим, серед вітчизняних учених, модель дискримінантного аналізу для діагностики загрози банкрутства підприємства України здійснив О. Терещенко у 2003 р. Він опрацював дані 850 українських підприємств та розробив 6-факторну функцію, придатну для підприємств усіх галузей, а також модель, яка включає 10 показників і враховує галузеву специфіку. Формула універсальної дискримінантної моделі Терещенка представлена так [12, с.569]:

$$Z = -1,5 \cdot X_1 + 0,08 \cdot X_2 + 10 \cdot X_3 + 5 \cdot X_4 + 0,3 \cdot X_5 + 0,1 \cdot X_6, \quad (1.3)$$

де X_1 – відношення грошових надходжень до зобов'язань;

X_2 – відношення валюти балансу до зобов'язань;

X_3 – відношення чистого прибутку до середньорічної суми активів;

X_4 – відношення прибутку до виручки;

X_5 – відношення виробничих запасів до виручки;

X_6 – відношення виручки до основного капіталу

Вірогідність загрози банкрутства за таким показником:

- при $Z > 2$ підприємству не загрожує банкрутство;
- при $1 < Z < 2$ порушена фінансова стійкість, але за умови вчасно застосованої антикризової політики, банкрутство не настане;
- при $0 < Z < 1$ існує загроза банкрутства, якщо не вжити санаційних заходів;

– при $Z < 0$ підприємство вважається напівбанкрутом [61].

Перевагами застосування моделі Терещенко є зручність застосування для вітчизняних підприємств, при цьому врахований міжнародний досвід, можливість створення модифікацій базової моделі для підприємств у різних сферах діяльності.

Недоліком даної моделі є досить широкий інтервал невизначеності, що потребує проведення додаткового аналізу фінансового стану підприємства, а також відсутність деталізованої класифікації стійкості фінансового стану.

Таким чином, кожен метод оцінки ймовірності банкрутства має свої переваги та недоліки, відповідно для більш обґрунтованого прогнозу необхідно використовувати декілька методів прогнозування банкрутства одночасно, що дозволить значно підвищити ступінь якості та точності отриманих результатів.

Узагальнюючи, можна виділити основні напрями забезпечення стійкості та адаптивності аграрного сектора в умовах військового стану:

1) фінансова підтримка. Пошук можливостей для залучення прямих і непрямих фінансових ресурсів, спрямованих на підтримку господарської діяльності аграріїв, утримання робочої сили, запобігання банкрутству підприємств та забезпечення ефективного збору врожаю;

2) забезпечення пально-мастильними матеріалами. Формування резервів пально-мастильних матеріалів для забезпечення сільськогосподарських виробників необхідними ресурсами для проведення польових робіт;

3) стабілізація продовольчих ланцюгів постачання. Гарантування стійкості продовольчих ланцюгів за допомогою стимулювання створення замкненого ланцюга постачання матеріально-технічних ресурсів та переробки сировини на готову продукцію;

4) розвиток інфраструктури виробництва та збуту. Зміцнення та розвиток власної ринкової інфраструктури виробництва, заготівлі, зберігання та збуту сільськогосподарської продукції та харчових продуктів;

5) трансформація посівних площ. Зміна структури посівних площ сільськогосподарських культур відповідно до пріоритетів внутрішнього ринку,

галузі тваринництва та харчової промисловості;

6) оптимізація експортної структури. Переорієнтація товарної структури експорту сільськогосподарської продукції на високорентабельну та експорт продукції з більшою доданою вартістю;

7) відновлення логістичних можливостей експорту. Поступове відновлення логістично-технічних можливостей експорту сільськогосподарської продукції та харчових продуктів.

Ці напрями спрямовані на забезпечення відповідності аграрного сектора вимогам ефективної функціонування під час умов військового стану.

Висновки до розділу 1

Узагальнено підходи вчених до визначення поняття «фінансовий стан підприємства». Визначені концептуальні основи цього поняття. Досліджено особливості фінансового стану сільськогосподарських підприємств.

Виділено основні компоненти фінансового аналізу діяльності підприємства: горизонтальний, вертикальний, порівняльний аналіз, аналіз фінансових коефіцієнтів, факторний фінансовий аналіз. Проаналізовано основні етапи аналізу фінансового стану сільськогосподарського підприємства. Наведено методiku розрахунку основних показників, що характеризують фінансовий стан підприємства.

Досліджено теоретичні підходи до розуміння сутності поняття банкрутства. Ідентифіковані зовнішні та внутрішні причини банкрутства. Охарактеризовані різні види банкрутства підприємства. Узагальнено симптоми банкрутства. Наведено методичні підходи до оцінки ймовірності банкрутства за дискримінантними моделями.

Визначені основні напрями забезпечення стійкості та адаптивності аграрного сектору в умовах військового стану.

РОЗДІЛ 2

СУЧАСНИЙ СТАН ТА ЧИННИКИ СТАБІЛІЗАЦІЇ ФІНАНСОВОГО СТАНУ ПІДПРИЄМСТВА

2.1. Оцінка структури майна підприємства та фінансова стійкість

Кооператив розташований у селі Пальчиківка Полтавського району Полтавської області. Підприємство займається виробництвом продукції як рослинництва, так і продукції тваринництва. Площа сільськогосподарських угідь підприємства становить 3692 га, у тому числі рілля – 3580 га. Чисельність працівників у 2022 р. дорівнює 154 осіб, у тому числі чисельність працівників, зайнятих у сільськогосподарському виробництві – 138 осіб.

Активи підприємства – це ресурси або права власності, які належать підприємству та мають потенціал приносити економічні перспективи в майбутньому. Активи можна класифікувати за всіма критеріями, якщо їх виділити на три основні категорії: активи, що обертаються (оборотні активи), необоротні активи, а також необоротні активи, утримувані для продажу, та групи вибуття.

Горизонтальний і вертикальний аналіз є інструментами фінансового аналізу, які допомагають оцінити фінансовий стан підприємства. Обидва методи дозволяють аналізувати фінансові звіти та розкривати тенденції розвитку підприємства протягом тривалого часу. Розглянемо динаміку активів підприємства (табл. 2.1).

Аналіз даних табл. 2.1 показує, що загальна сума активів кооперативу за 2018 – 2022 рр. збільшилася на 14,1 % і становить 94818 тис. грн, що обумовлено зростанням лише суми оборотних активів, тоді як необоротні активи мали тенденцію до зменшення. Темп приросту активів є значно нижчим за накопичену інфляцію протягом аналізованого періоду, яка становить 65,9 %, тобто відбулося зниження реальної вартості активів. Відбулося значне скорочення необоротних активів на 46,3 %, що пояснюється скороченням основних засобів на 54,6 % за рахунок збільшення зносу основних засобів, а також зменшенням суми довгострокових біологічних активів на 44,2 %.

Оборотні активи зросли на 53,2 %, що призвело до збільшення обігових коштів кооперативу. Особливо суттєво збільшилася дебіторська заборгованість (у 3,6 рази) та незавершене виробництво (у 3,6 рази). Це можна означити як збільшення обсягів виробництва продукції, так і проблеми зі стягненням боргів. При цьому запаси за аналізований період збільшилися лише на 38,5 %.

Таблиця 2.1

Динаміка активів кооперативу, 2018 – 2022 рр.

Види активів	Роки					2022 р. у % до 2018 р.
	2018	2019	2020	2021	2022	
Активи – всього	83076,5	82280	73443	82337	94818	114,1
Необоротні активи	32614,5	28735,5	23323	20007,5	17512	53,7
у т. ч. основні засоби	24620,5	21355	17302,5	13825	11171,5	45,4
довгострокові біологічні активи	5116	4261	3001,5	2905	2855,5	55,8
незавершені капітальні інвестиції	2429,5	2745,5	2798,5	2856	2948,5	121,4
Оборотні активи	50462	53544,5	50120	62329,5	77306	153,2
у т. ч. запаси	35640	38467,5	32697,5	39437	49354,5	138,5
з них: виробничі запаси	14812,5	18580,5	15224	16487,5	17476	118,0
незавершене виробництво	3264,5	4370,5	4227	6808	11913	364,9
готова продукція і товари	17563	15516,5	13246,5	16141,5	19965,5	113,7
поточні біологічні активи	5342	3330,5	2501,5	2268	2243	42,0
поточна дебіторська заборгованість	5591,5	7239	10791,5	15742	20010,5	357,9
гроші та їх еквіваленти, поточні фінансові інвестиції	1896,5	1494,5	547,5	254,5	308,5	16,3
витрати майбутніх періодів	609,5	1853	2866	3221,5	3971	651,5

Джерело: розраховано автором за даними річних звітів підприємства

Готова продукція та товари збільшилася на 13,7 %, що свідчить про проблеми у збутовій політиці підприємства, однак специфіка аграрного сектору обумовлює необхідність формування запасів готової продукції для подальшої реалізації в наступному календарному році для забезпечення обіговими коштами.

У зв'язку зі скороченням галузі тваринництва сума поточних біологічних активів зменшилася на 58,0 %.

Спостерігається істотне скорочення грошових коштів на 83,7 %, що може свідчити про проблеми з ліквідністю та погіршення фінансового стану.

Значно збільшилися витрати майбутніх періодів (у 6,5 рази), що можна відзначити здійснення певних вкладень, які принесуть вигоди у майбутньому.

Отже, незважаючи на загальне зростання активів, спостерігаються диспропорції в їхній структурі, що може негативно вплинути на фінансовий стан кооперативу.

За системою структурних показників (табл. 2.2) додатково проаналізуємо структуру майна (активів) підприємства.

Таблиця 2.2

Показники структури майна (активів) кооперативу, 2018 – 2022 рр.

Види активів	Роки					Абсолютне відхилення (+, -) 2022 р. від	
	2018	2019	2020	2021	2022	2018 р.	2021 р.
Частка:							
необоротних активів у майні	39,3	34,9	31,8	24,3	18,5	-20,8	-5,8
оборотних активів у майні	60,7	65,1	68,2	75,7	81,5	20,8	5,8
основних засобів у майні	29,6	26,0	23,6	16,8	11,8	-17,9	-5,0
основних засобів у необоротних активах	75,5	74,3	74,2	69,1	63,8	-11,7	-5,3
незавершені капітальні інвестиції у майні	2,9	3,3	3,8	3,5	3,1	0,2	-0,4
незавершені капітальні інвестиції у необоротних активах	7,4	9,6	12,0	14,3	16,8	9,4	2,6
запасів у майні	42,9	46,8	44,5	47,9	52,1	9,2	4,2
запасів в оборотних активах	70,6	71,8	65,2	63,3	63,8	-6,8	0,6
готової продукції у майні	21,1	18,9	18,0	19,6	21,1	-0,1	1,5
готової продукції в оборотних активах	34,8	29,0	26,4	25,9	25,8	-9,0	-0,1
поточної дебіторської заборгованості в майні	6,7	8,8	14,7	19,1	21,1	14,4	2,0
поточної дебіторської заборгованості в оборотних активах	11,1	13,5	21,5	25,3	25,9	14,8	0,6
грошей та їх еквівалентів у майні	2,3	1,8	0,7	0,3	0,3	-2,0	0,0
грошей та їх еквівалентів в оборотних активах	3,8	2,8	1,1	0,4	0,4	-3,4	0,0

Джерело: розраховано автором за даними річних звітів підприємства

Як свідчать дані табл. 2.2, структура активів кооперативу за досліджуваний період суттєво змінилася. Так, частка необоротних активів у 2022 р. порівняно з 2018 р. зменшилася на 20,8 в.п., а порівняно з 2021 р. – на 5,8 в.п. і становить 18,5 %. Відповідно питома вага оборотних активів у майні збільшилася до 81,5 %, що свідчить про диспропорцію у структурі активів.

Необоротні активи кооперативу представлені насамперед основними засобами, однак їх частка мала тенденцію до зниження і у звітному році знаходиться на рівні 63,8 %, що обумовлено збільшенням частки незавершених капітальних інвестицій на 9,4 в.п. Темп приросту основних засобів є нижчим від темпів приросту майна в цілому, що свідчить про погіршення матеріальних умов для розширення основної діяльності підприємства. Збільшення незавершених капітальних інвестицій може бути пов'язане з реалізацією довгострокових проектів, які не завершилися на звітний період, однак вища частка незавершених інвестицій може вказувати на підвищення ризиків у зв'язку з реалізацією проектів. При цьому у структурі майна підприємства частка капітальних інвестицій незначна – 3,1 %.

Серед оборотних активів найбільш вагомими є запаси, готова продукція та поточна дебіторська заборгованість. Збільшення суми та частки запасів у майні кооперативу на 9,2 в.п. до 52,1 % свідчить про зростання можливостей до розширення виробництва. При цьому частка виробничих запасів у структурі оборотних активів зменшилася на 6,8 в.п. до 63,8 %.

Питома вага готової продукції у структурі майна практично не змінилася однак знаходиться на досить високому рівні – 21,1 %, це вказує на те, що підприємство зберігає досить велику частину готової продукції і це може бути обумовлено як особливостями сільського господарства, так і проблемами в збутовій політиці. Однак її частка у структурі оборотних активів за 2018 – 2022 рр. зменшилася на 9,0 в.п. і становить 25,8 %. Загальне зменшення цього показника може вказувати на оптимізацію управління запасами та більш ефективне використання оборотних активів.

Аналіз двох показників, а саме частки поточної дебіторської заборгованості в майні та в оборотних активах, може дати інформацію про

ефективність управління кредитами та платіжними обіговими коштами підприємства. Зокрема, поточна дебіторська заборгованість у майні зросла з 6,7 % у 2018 р. до 21,1 % у 2022 р. Зростання цього показника може свідчити про збільшення обсягів невизначеної (непередбачуваної) дебіторської заборгованості. Це може бути пов'язано зі змінами в умовах продажу, кредитній політиці або змінами у фінансовому стані споживачів. Поточна дебіторська заборгованість в оборотних активах також демонструє зростання, з 11,1% до 25,9% за аналізований період. Збільшення цього показника вказує на те, що все більше заборгованості сконцентровано в межах оборотних активів підприємства. Загальне зростання усіх показників вказує на підвищення ризиків, пов'язаних із заборгованістю, і вимагає уваги до управління кредитами та кредитними ризиками.

Частка грошей та їх еквівалентів у майні за 2018 – 2022 рр. суттєво зменшилася і знаходиться на рівні 0,3 %, що свідчить про низький рівень забезпеченості високоліквідними активами кооперативу.

Активи підприємства формуються через джерела, які включають у себе власні та позикові ресурси. Основні джерела формування активів включають: власний капітал, позиковий капітал: довгострокові зобов'язання і забезпечення, поточні зобов'язання і забезпечення. Взаємодія між цими джерелами залежить від стратегії підприємства, його фінансового стану та ринкових умов. Фінансовий менеджмент включає в себе ефективне використання цих джерел для досягнення мети підприємства.

Проаналізуємо джерела формування капіталу підприємства за допомогою табл. 2.3.

Виходячи з даних, наведених у табл. 2.3 можна зазначити, що у 2022 р. порівняно з 2018 р. вартість джерел формування капіталу кооперативу збільшилася на 11741,5 тис. грн або 14,1 %. При цьому власний капітал збільшився на 12,2 %, а зобов'язання і забезпечення – на 16,1 %. Така динаміка складових пасиву балансу зумовила зменшення частки власного капіталу в джерелах формування. Таким чином, кооператив знизив рівень фінансової стійкості за критерієм забезпеченості власним капіталом.

Таблиця 2.3

Динаміка джерел формування капіталу кооперативу, 2018 – 2022 рр.

Вид пасивів	Роки					2022 р. у % до 2018 р.
	2018	2019	2020	2021	2022	
Джерела формування капіталу – всього	83076,5	82280	73443	82337	94818	114,1
Власний капітал	41942,5	34143,5	24609	37368,5	47047	112,2
у т. ч. зареєстрований (пайовий) капітал	4510,5	4092	3642,5	3348	3208,5	71,1
капітал у дооцінках	2083	2083	2083,5	2084	2084	100,0
додатковий капітал	1674	1674	1674	1705	1736	103,7
резервний капітал	3323	3323	3323	3323	3323	100,0
нерозподілений прибуток	30352	22971,5	13886	26908,5	36695,5	120,9
Зобов'язання і забезпечення	41134	48136,5	48834	44968,5	47771	116,1
у т. ч. довгострокові зобов'язання і забезпечення	15071	15686,5	8387	8502,5	13045,5	86,6
поточні зобов'язання і забезпечення	26063	32450	40447	36466	34725,5	133,2
з них: поточна кредиторська заборгованість	18976	25747	29918	29921,5	28234,5	148,8

Джерело: розраховано автором за даними річних звітів підприємства

Збільшення власного капіталу відбулося за рахунок збільшення суми нерозподіленого прибутку на 20,9 % до 36695,5 тис. грн, тоді як капітал у дооцінках та резервний капітал залишилися без змін – 2084 тис. грн і 3323 тис. грн відповідно, додатковий капітал збільшився на 3,7 % до 1736 тис. грн, тоді як зареєстрований (пайовий) капітал зменшився на 28,9 % і дорівнює 3208,5 тис. грн.

У структурі власного капіталу також відбулися зміни на користь збільшення частки нерозподіленого прибутку на 5,6 % до 78,0 % у 2022 р., тоді як частка зареєстрованого капіталу зменшилася на 3,9 в.п. і становить 6,8 %, резервного капіталу – на 0,9 в.п. до 7,1 %. Отже, найбільшу частку у формуванні власного капіталу становить нерозподілений прибуток.

За досліджуваний період сума зобов'язань і забезпечень збільшилася лише за рахунок збільшення поточних на 33,2 %, тоді як сума довгострокових зобов'язань і забезпечень зменшилася на 13,4 %. Тобто, кооператив зменшив залежність від довгострокових зобов'язань. При цьому сума поточної кредиторської заборгованості збільшилася на 9258,5 тис. грн або 48,8 %.

Слід відмітити, що у підприємстві залишається нерівновага між сумами поточної дебіторської та поточної кредиторської заборгованості. Зокрема, поточна кредиторська заборгованість перевищувала поточну дебіторську заборгованість у 2018 р. в 3,4 рази, а у 2022 р. це співвідношення зменшилося до 1,4 рази. Таким чином, шляхи зміцнення майнового стану підприємства пов'язані насамперед з удосконаленням управління дебіторською та кредиторською заборгованістю.

Розглянемо структуру джерел формування капіталу підприємства за допомогою табл. 2.4.

Таблиця 2.4

**Показники структури джерел формування капіталу кооперативу,
2018 – 2022 рр.**

Види активів	Роки					Абсолютне відхилення (+, -) 2022 р. від	
	2018	2019	2020	2021	2022	2018 р.	2021 р.
Частка:							
власного капіталу в капіталі	50,5	41,5	33,5	45,4	49,6	-0,9	4,2
зобов'язань і забезпечень у джерелах формування капіталу	49,5	58,5	66,5	54,6	50,4	0,9	-4,2
довгострокових зобов'язань і забезпечень у джерелах формування капіталу	18,1	19,1	11,4	10,3	13,8	-4,4	3,4
довгострокових зобов'язань і забезпечень у зобов'язаннях і забезпеченнях	36,6	32,6	17,2	18,9	27,3	-9,3	8,4
поточних зобов'язань і забезпечень у джерелах формування капіталу	31,4	39,4	55,1	44,3	36,6	5,3	-7,7
поточних зобов'язань і забезпечень у зобов'язаннях і забезпеченнях	63,4	67,4	82,8	81,1	72,7	9,3	-8,4
поточної кредиторської заборгованості в джерелах формування капіталу	22,8	31,3	40,7	36,3	29,8	6,9	-6,6
поточної кредиторської заборгованості в зобов'язаннях і забезпеченнях	46,1	53,5	61,3	66,5	59,1	13,0	-7,4
поточної кредиторської заборгованості в поточних зобов'язаннях і забезпеченнях	72,8	79,3	74,0	82,1	81,3	8,5	-0,7

Джерело: розраховано автором за даними річних звітів підприємства

Аналіз даних табл. 2.4 показує, що частка власного капіталу в джерелах формування капіталу кооперативу у 2022 р. порівняно з 2018 р. зменшилася на 0,9 в.п. і знаходиться на рівні 49,6 %, однак порівняно з попереднім роком збільшилася на 4,2 в.п. Такий низький рівень власного капіталу у структурі пасивів свідчить про значний рівень залежності кооперативу від зовнішніх джерел фінансування, частка яких збільшилася до 50,4 % у звітному році.

За аналізований період частка довгострокових зобов'язань у структурі капіталу підприємства зменшилася на 4,4 в.п. і становить 13,8 %, а їх частка у структурі зобов'язань зменшилася на 9,3 в.п. до 27,3 %. Довгострокові зобов'язання представлені лише довгостроковими кредитами банків.

У той же час частка поточних зобов'язань у джерелах формування майна збільшилася з 31,4 % у 2018 р. до 36,6 % у 2022 р., а їх питома вага у зобов'язаннях і забезпеченнях – на 9,3 в.п. і дорівнює 72,7 %.

Негативною тенденцією у майновому стані підприємства за показниками структури є підвищення частки поточної кредиторської заборгованості в зобов'язаннях і забезпеченнях – на 13,0 в.п. до 59,1 %. Залежність кооперативу від поточної кредиторської заборгованості є досить високою – 29,8 % у структурі джерел формування капіталу.

Своєчасне вивчення наявних аналітичних характеристик дає змогу оперативно врахувати зміни в складі та структурі джерел формування капіталу. Це дозволяє обґрунтувати систему заходів, спрямованих на покращення фінансового стану кооперативу.

Фінансово-економічні коефіцієнти, які розраховуються як сукупність абсолютних показників активу та пасивного балансу, є основою для аналізу фінансової стійкості.

Співвідношення власних і позикових коштів підприємства у значному мірі визначає фінансовий стан підприємства.

Дослідимо відносні показники оцінювання фінансової стійкості підприємства (табл. 2.5).

Проведені розрахунки показують, що у кооперативі протягом досліджуваного періоду спостерігається негативна тенденція до зміни структури

джерел формування капіталу.

Таблиця 2.5

**Динаміка відносних показників фінансової стійкості
кооперативу, 2018 – 2022 рр.**

Показники	Роки					Абсолютне відхилення 2022 р. від 2018 р., (+; -)
	2018	2019	2020	2021	2022	
Показники структури джерел формування капіталу:						
Коефіцієнт автономії	0,505	0,415	0,335	0,454	0,496	-0,009
Коефіцієнт концентрації залученого капіталу	0,495	0,585	0,665	0,546	0,504	0,009
Коефіцієнт фінансової стабільності	0,901	0,871	0,699	0,547	0,782	-0,119
Коефіцієнт фінансового ризику	0,981	1,410	1,984	1,203	1,015	0,035
Коефіцієнт довгострокових зобов'язань	0,366	0,326	0,172	0,189	0,273	-0,093
Коефіцієнт поточних зобов'язань	0,634	0,674	0,828	0,811	0,727	0,093
Коефіцієнт страхування бізнесу	0,040	0,040	0,045	0,040	0,035	-0,005
Коефіцієнт страхування власного капіталу	0,079	0,097	0,135	0,089	0,071	-0,009
Показники стану оборотних активів						
Коефіцієнт маневреності власного капіталу	0,222	0,158	0,052	0,465	0,628	0,405
Коефіцієнт забезпеченості оборотних активів власними оборотними коштами	0,185	0,101	0,026	0,279	0,382	0,197
Коефіцієнт забезпеченості запасів власними оборотними коштами	0,228	0,129	0,037	0,416	0,572	0,345
Коефіцієнт маневреності власних оборотних коштів	0,203	0,276	0,426	0,015	0,010	-0,193
Показники стану основного капіталу						
Коефіцієнт майна виробничого призначення	0,851	0,819	0,756	0,710	0,692	-0,159
Коефіцієнт реальної вартості основних засобів	0,296	0,260	0,236	0,168	0,118	-0,179
Коефіцієнт співвідношення оборотних і необоротних активів	1,547	1,863	2,149	3,115	4,414	2,867
Коефіцієнт нагромадження амортизації	0,432	0,535	0,635	0,717	0,778	0,346

Джерело: розраховано автором за даними річних звітів підприємства

Так, коефіцієнт фінансової автономії має тенденцію до зниження, а його значення у 2022 р. становить 0,496 або 49,6 %, що є нижчим за нормативне значення ($> 0,5$). Коефіцієнт концентрації позикового капіталу відповідно

збільшився на 0,009 до 0,504 і свідчить про високий рівень залежності кооперативу від кредиторів.

За коефіцієнтом фінансового ризику у 2018 р. на 1 грн власного капіталу припадало 98,1 коп. позичкового капіталу, а у 2022 р. даний показник збільшився до 1,015 грн, тобто позиковий капітал на 1,5 коп. перевищує власний капітал, що свідчить про зниження рівня фінансової стійкості підприємства.

Зменшення довгострокових зобов'язань із залученням зовнішніх джерел фінансування демонструє зниження коефіцієнта довгострокового залучення позикових коштів з 0,366 до 0,273. Показники довгострокових і поточних зобов'язань і забезпечення показують структуру позикового капіталу. Частка довгострокових зобов'язань і забезпечень знизилася з 36,6 % до 27,3 %, а частка поточних зобов'язань і забезпечень підвищилася з 63,4 % до 72,7 %. Це в цілому позитивно вплинуло на оцінку фінансової стійкості підприємства.

У кооперативі спостерігається негативна тенденція до зниження показників страхової стабільності, що пов'язано з незмінною сумою резервного капіталу протягом аналізованого періоду (3323 тис. грн). Зокрема, у 2022 р. на 1 грн валюти балансу та власного капіталу припадає 3,5 та 7,1 коп. резервного капіталу, що демонструє низький рівень страхування бізнесу.

При цьому показники стану оборотних активів мають позитивну динаміку. Коефіцієнт маневренності власного капіталу збільшився на 0,405 і дорівнює 0,628, що суттєво перевищує нормативне значення ($> 0,1$). У 2022 р. 62,8 % власного капіталу було вкладено в оборотні активи. Таким чином, підвищується ступінь мобільності власного капіталу, кооператив має вищі можливості для фінансування операційної діяльності.

Коефіцієнти забезпечення оборотних активів власними оборотними коштами та запасів власними оборотними коштами показують, наскільки добре забезпечене підприємство власними оборотними коштами. У звітному році фактичний рівень першого з них перевищує нормативне значення у 3,8 рази, а другого – лише на 14,4 %. У структурі оборотних активів власні фінансові ресурси становлять 38,2 %, а на 1 грн запасів і поточних біологічних активів припадає близько 0,57 грн власних оборотних коштів.

За досліджуваний період дуже суттєво знизився коефіцієнт маневреності власних оборотних коштів. Зокрема, у 2018 р. серед власних оборотних активів грошові кошти становили 20,3 %, а у звітному році цей рівень знизився до 1,0 %. Отже, зважаючи на позитивну динаміку, підприємство суттєво погіршило характеристику фінансової стійкості щодо забезпеченості високоліквідними оборотними активами.

Динаміка показників стану основних засобів має негативну динаміку. Коефіцієнт майна виробничого призначення зменшився на 0,159 до 0,692, тобто забезпеченість активами господарської діяльності підприємства зменшилася, що негативно впливає на фінансову стійкість. Коефіцієнт реальної вартості основних засобів зменшився з 0,296 у 2018 р. до 0,118 у 2022 р., що свідчить про негативну динаміку зменшення частки основних засобів у валюті балансу. Відповідно коефіцієнт нагромадження амортизації збільшився на 0,346 і становить 0,778, що свідчить про високий рівень зношеності основних засобів і нематеріальних активів та погіршення їх функціонального стану.

За динамікою коефіцієнта співвідношення оборотних і необоротних активів кооператив підвищив рівень забезпеченості необоротних активів оборотними – 4,414 у звітному році, тобто на 1 грн необоротних активів припадає 4,41 грн оборотних активів.

Таким чином, за переважною більшістю відносних показників кооператив є фінансово нестійким із негативною динамікою.

Відповідні показники оцінки фінансової стійкості мають різні значення та тенденції. Якщо підприємство є фінансово стійким відповідно до одних коефіцієнтів, а за іншими ні, то не можливо зробити однозначні висновки щодо його фінансової стабільності. Метод, який базується на системі розрахунку абсолютних показників оцінки запасів за джерелами формування, використовується для визначення типу фінансової стійкості підприємства.

Проведемо поетапні розрахунки та визначимо тип фінансової стійкості кооперативу за допомогою табл. 2.6.

Виходячи з даних, наведених у табл. 2.6 можна зазначити, що зменшення необоротних активів у 2022 р. порівняно з 2018 р. на 15102,5 тис. грн сприяло збільшенню величини власних оборотних коштів на 20207 тис. грн. Однак у

зв'язку з перевищенням запасів і поточних біологічних активів над власними оборотними коштами у кооперативі спостерігається нестача власних оборотних коштів для формування запасів, яка за аналізований період зменшилася на 9591,5 тис. грн.

Таблиця 2.6

**Розрахунок та аналіз типу фінансової стійкості кооперативу,
2018 – 2022 рр., тис. грн**

Показники	Роки					Абсолютне відхилення 2022 р. від 2018 р., (+; -)
	2018	2019	2020	2021	2022	
Власні оборотні кошти	9328	5408	1286	17361	29535	20207
Довгострокові кредити банків	15071	15686,5	8387	8502,5	13045,5	-2025,5
Короткострокові кредити банків	5666,5	5500	8771	4271	3500	-2166,5
Запаси і поточні біологічні активи	40982	41798	35199	41705	51597,5	10615,5
Наявність власних оборотних коштів і довгострокових кредитів банків для формування запасів	24399	21094,5	9673	25863,5	42580,5	18181,5
Загальна величина джерел формування запасів	30065,5	26594,5	18444	30134,5	46080,5	16015
Надлишок (+), нестача (-) власних оборотних коштів для формування запасів	-31654	-36390	-33913	-24344	-22062,5	9591,5
Надлишок (+), нестача (-) власних оборотних коштів і довгострокових кредитів банків для формування запасів	-16583	-20703,5	-25526	-15841,5	-9017	7566
Надлишок (+), нестача (-) загальної величини джерел формування запасів	-10916,5	-15203,5	-16755	-11570,5	-5517	5399,5
Тип фінансової стійкості	Кризовий фінансовий стан					
Коефіцієнт забезпеченості запасів відповідними джерелами формування	0,734	0,636	0,524	0,723	0,893	0,159
Надлишок (+), нестача (-) відповідних джерел формування на 1 грн запасів, грн	-0,266	-0,364	-0,476	-0,277	-0,107	0,159

Джерело: розраховано автором за даними річних звітів підприємства

Також у кооперативі присутня нестача власних оборотних коштів і довгострокових кредитів банків для формування запасів, а також нестача

загальної величини джерел формування запасів, яка за аналізований період зменшилася на 5399,5 тис. грн і дорівнює 5517 тис. грн. Відповідно коефіцієнт забезпеченості запасів загальною величиною джерел формування запасів збільшився з 0,734 до 0,893, тобто загальної величини формування запасів на 1 грн запасів зменшилася з 0,266 до 0,107 грн.

Таким чином, кооператив має ознаки кризового фінансового стану.

З іншого боку, оцінка фінансової стійкості включає аналіз факторів, що формують показники, які характеризують стабільність функціонування підприємства. Це робиться з точки зору забезпечення прибутковості операційної діяльності (табл. 2.7).

Таблиця 2.7

**Показники порогу рентабельності та запасу фінансової стійкості
кооперативу, 2018 – 2022 рр.**

Види активів	Роки					2022 р. до 2018 р.	
	2018	2019	2020	2021	2022	абсолютне відхилення, (+, -)	відносне відхилення, %
Операційний дохід, тис. грн	106352	91543	103078	124751	99471	-6881	-6,5
Операційні витрати, тис. грн	96283	110728	93501	95647	97849	1566	1,6
у т. ч.: змінні витрати	64514,1	77102,4	61793,8	59916,5	69995,3	5481,2	8,5
постійні витрати	31768,9	33625,6	31707,2	35730,5	27853,7	-3915,2	-12,3
Фінансовий результат від операційної діяльності: прибуток (збиток), тис. грн	10069	-19185	9577	29104	1622	-8447	-83,9
Маржинальний дохід, тис. грн	41837,9	14440,6	41284,2	64834,5	29475,7	-12362,2	-29,5
Частка (коефіцієнт) маржинального доходу в операційному доході	0,393	0,158	0,401	0,520	0,296	-0,097	x
Поріг рентабельності, тис. грн	80756,6	213162,3	79166,2	68750,7	93997,3	13240,7	16,4
Частка порогу рентабельності в операційному доході, %	75,9	232,9	76,8	55,1	94,5	18,6	x
Зона фінансової стійкості, тис. грн	25595,4	-121619,3	23911,8	56000,3	5473,7	-20121,7	-78,6
Запас фінансової стійкості, %	24,1	-132,9	23,2	44,9	5,5	-18,6	x

Джерело: розраховано автором за даними річних звітів підприємства

Як свідчать дані табл. 2.7, за досліджуваний період операційний дохід кооперативу зменшився на 6881 тис. грн або 6,5 %, при цьому операційні витрати збільшилися на 1566 тис. грн або 1,6 %, у тому числі змінні витрати – на 5481,2 тис. грн (8,5 %), тоді як сума постійних витрат зменшилася на 3915,2 тис. грн (12,3 %). У результаті цих процесів фінансовий результат від операційної діяльності підприємства зменшився на 8447 тис. грн або 83,9 % і дорівнює 1622 тис. грн.

Негативним із погляду динаміки фінансової стійкості кооперативу є збільшення показника порогу рентабельності на 13240,7 тис. грн або 16,4 %, але його частка в операційному доході збільшилася з 75,9 % до 94,5 %, тобто на 18,6 в.п. Тобто якщо в 2018 р. для покриття операційних витрат використовувалася сума операційного доходу, що становила 75,9 % від фактичного доходу, то вже в 2022 р. – відповідно 94,5 %.

Запас фінансової стійкості знизився з 24,1 % у базовому році до 5,5 % у звітному році. Тобто рівень цього показника є досить низьким і свідчить про відносну стабільність роботи підприємства за критерієм забезпечення прибутковості операційної діяльності.

2.2. Досягнутий рівень ліквідності, платоспроможності та результативності підприємства

Аналіз ліквідності балансу проводиться шляхом порівняння величин платіжних засобів (активів), які згруповані за рівнем ліквідності, з величинами зобов'язань (пасивів), які згруповані за терміновістю сплати.

Активи за рівнем ліквідності поділяють на високоліквідні активи; середньоліквідні активи; низьколіквідні активи; важколіквідні активи; необоротні активи, утримувані для продажу, та групи вибуття. В аналізі ліквідності балансу пасиви поділяють на чотири групи: найбільш термінові зобов'язання; короткострокові зобов'язання і забезпечення; довгострокові

зобов'язання і забезпечення; постійні пасиви. У пасиві балансу платіжні зобов'язання розміщуються переважно за принципом збільшення терміновості сплати.

Проведемо дослідження ліквідності балансу підприємства (табл. 2.8).

Таблиця 2.8

Аналіз ліквідності балансу кооперативу, 2018, 2022 рр.

Група	Вид оборотних активів	Роки		Група	Вид зобов'язань і забезпечень	Роки		Надлишок (+) або нестача (-) платіжних засобів	
		2018	2022			2018	2022	2018	2022
A1	Високо-ліквідні	1896,5	308,5	П1	Найбільш термінові	9528,5	29921,5	-7632	-29613
A2	Середньо-ліквідні	5591,5	20010,5	П2	Коротко-строкові	7087	6491	-1495,5	13519,5
A3	Низько-ліквідні	42974	56987	П3	Довго-строкові	15071	13045,5	27903	43941,5
	Усього	50462	77306		Усього	31686,5	49458	18775,5	27848

Джерело: розраховано автором за даними річних звітів підприємства

У 2018 р. нестача високоліквідних оборотних активів у кооперативі для найбільш термінових зобов'язань становила 7632 тис. грн, а у 2022 р. збільшилася до 29613 тис. грн. За середньоліквідними оборотними активами спостерігається надлишок платіжних засобів у звітному році – 13519,5 тис. грн, тоді як у базисному році наявна нестача – 1495,5 тис. грн. При цьому за низьколіквідними оборотними активами у кооперативі присутній надлишок як у 2018 р., так і у 2022 р., який збільшився на 16038,5 тис. грн або 57,5 % і дорівнює 43941,5 тис. грн.

У цілому по підприємству надлишок оборотних активів для покриття поточних і довгострокових зобов'язань і забезпечень збільшився на 9072,5 тис. грн., або 48,3 %.

Таким чином, у 2018, 2022 рр. баланс не був абсолютно ліквідним у зв'язку з нестачею високоліквідних оборотних активів.

Провівши розрахунки загального показника ліквідності можна зазначити, що його значення вказує на негативну динаміку рівня ліквідності балансу,

оскільки відбулося зменшення з 3,209 у базисному році до 2,107 у звітному році.

Коефіцієнти ліквідності або платоспроможності – це система відносних показників, яка використовується для оцінки ліквідності та статичної платоспроможності підприємства.

Дослідимо показники ліквідності та платоспроможності (табл. 2.9).

Таблиця 2.9

**Показники ліквідності та платоспроможності
у кооперативі, 2018 – 2022 рр.**

Показники	Роки					Абсолютне відхилення (+; -) 2022 р. від:	
	2018	2019	2020	2021	2022	2018 р.	2021 р.
Коефіцієнт абсолютної ліквідності	0,073	0,046	0,014	0,007	0,009	-0,064	0,002
Коефіцієнт швидкої ліквідності	0,364	0,362	0,369	0,566	0,740	0,377	0,175
Коефіцієнт загальної ліквідності	1,936	1,650	1,239	1,709	2,226	0,290	0,517
Коефіцієнт платоспроможності	0,073	0,046	0,014	0,007	0,009	-0,064	0,002
Коефіцієнт критичної ліквідності	1,227	1,112	1,026	1,386	1,618	0,391	0,232
Коефіцієнт покриття запасів	1,231	1,281	1,424	1,495	1,498	0,267	0,004

Джерело: розраховано автором за даними річних звітів підприємства

Аналіз даних табл. 2.9 показує, що коефіцієнт абсолютної ліквідності у кооперативі за 2018 – 2022 рр. зменшився на 0,064 і становить 0,009, що є нижчим за нормативне значення ($> 0,2$). Це означає, що рівень покриття поточних зобов'язань і забезпечень високоліквідними оборотними активами (грошові кошти та їх еквіваленти) в 2018 р. становив 7,3 %, а в 2022 р. високоліквідні активи перевищили поточні зобов'язання і забезпечення на 0,9 %, що свідчить про недостатню грошову платоспроможність підприємства.

Фактичне значення коефіцієнта швидкої ліквідності збільшилося на 0,377, коефіцієнта загальної ліквідності – на 0,29 до 2,226. Дані показники перевищують нормативні значення ($> 0,7$ і $> 1,0$), що вказує на достатній рівень

розрахункової та майнової платоспроможності підприємства за середньо- та низьколікідними активами. Зокрема, у 2018 р. оборотні активи на 93,6 % перевищували поточні зобов'язання і забезпечення, а у звітному році – у 2,2 рази.

Допоміжні показники платоспроможності (коефіцієнт критичної ліквідності та коефіцієнт покриття запасів) протягом аналізованого періоду перевищували нормативні значення ($> 1,0$), що підтверджує попередні висновки про низький рівень платоспроможності підприємства з ознаками кризового стану.

Чистий прибуток – це підсумковий результат роботи компанії, показник загального ефекту її діяльності. Постійне підвищення чистого прибутку дозволяє підприємству фінансувати реінвестування прибутку у виробництво, виплачувати дивідендів, створювати резервні фонди та задовольняти соціальні і матеріальні потреби працівників.

Для визначення фінансового результату, необхідно порівняти доходи звітного періоду і витрати, понесені для одержання цих доходів (табл. 2.10).

Виходячи з даних, наведених у табл. 2.10 можна зазначити, що у 2022 р. порівняно з 2018 р. у кооперативі чистий дохід від реалізації продукції зменшився на 8591 тис. грн. або 8,1% і становив 96881 тис. грн.

Операційні витрати за досліджуваний період збільшилися на 1566 тис. грн. або 1,6 % і дорівнюють 87161 тис. грн. У структурі операційних витрат найбільшу питому вагу займають собівартість реалізованої продукції – 89,1 % що на 1,7 в.п. менше порівняно з 2018 р. При цьому частка адміністративних витрат збільшилася на 1,6 в.п. до 8,9 %, а частка інших операційних витрат залишилася незмінною знаходиться на рівні 2,1 %, тоді як витрати на збут відсутні у досліджуваному підприємстві.

Валовий прибуток кооперативу у 2022 р. порівняно з 2018 р. зменшився вдвічі і становить 9720 тис. грн. або 10 % чистого доходу від реалізації продукції. У зв'язку з випереджаючим зростанням рівня доходів порівняно з операційними витратами у 2022 р. кооператив отримав прибуток від операційної діяльності в розмірі 1622 тис. грн., тоді як у 2018 р. підприємство отримало прибуток від

операційної діяльності у розмірі 10096 тис. грн, тобто зменшився у 6,2 рази.

Таблиця 2.10

**Формування фінансових результатів діяльності у
кооперативі, 2018 – 2022 рр., тис. грн.**

Показники	Роки					2022 р. у % до 2018 р.
	2018	2019	2020	2021	2022	
Чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)	105472	90536	102029	123461	96881	91,9
Собівартість реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг)	87428	101322	84581	79151	87161	99,7
Валовий прибуток (збиток)	18044	-10786	17448	44310	9720	53,9
У % до чистого доходу від реалізації продукції	17,1	-11,9	17,1	35,9	10,0	58,7
Інші операційні доходи	880	1007	1049	1290	2590	294,3
Адміністративні витрати	6954	7103	7085	11482	8681	124,8
Інші операційні витрати	1901	2303	1835	5014	2007	105,6
Фінансовий результат від операційної діяльності	10069	-19185	9577	29104	1622	16,1
Інші фінансові доходи	0	3388	0	0	0	х
Фінансові витрати	3919	4350	6542	4524	1744	44,5
Інші витрати	0	150	295	563	0	х
Фінансовий результат від звичайної діяльності	6150	-20297	2740	24017	-122	-2,0
Витрати (дохід) з податку на прибуток	0	0	0	-714	-3609	х
Чистий фінансовий результат	6150	-20297	2740	23303	-3731	-60,7
У % до чистого доходу від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)	5,8	-22,4	2,7	18,9	-3,9	х
У % до валового прибутку	34,1	188,2	15,7	52,6	-38,4	х

Джерело: розраховано автором за даними річних звітів підприємства

За рахунок перевищення суми фінансових витрат над сумою прибутку від операційної діяльності, у звітному році кооператив мав збиток від звичайної діяльності у розмірі 122 тис. грн.

Чистий фінансовий результат кооперативу протягом 2018 – 2020 рр. відповідає фінансовому результату від звичайної діяльності, однак у 2021, 2022 рр. у підприємстві виникли витрати з податку на прибуток, сума яких у звітному році становила 3609 тис. грн, що сприяло зростанню чистого збитку до

3731 тис. грн або 3,9 % чистого доходу. Тобто в підприємстві спостерігається збільшення суми відстрочених податкових зобов'язань.

Слід відмітити, що кооператив є збитковим у 2019 та 2022 рр., тоді як інші періоди отримував прибутку.

Фактори витрат (доходу) з податок на прибуток і прибутку (збитку) від припиненої діяльності після оподаткування не вплинули на зміну чистого прибутку.

Оцінити наскільки ефективно підприємство використовує свої ресурси дозволяє аналіз ділової активності, оскільки саме вона зумовлює платоспроможність, фінансову стійкість та стабільність діяльності підприємства (табл. 2.11).

Таблиця 2.11

Показники ділової активності кооперативу, 2018 – 2022 рр.

Показники	Роки					Абсолютне відхилення 2022 р. від 2018 р., (+, -)
	2018	2019	2020	2021	2022	
Коефіцієнт обертання активів	1,270	1,100	1,389	1,499	1,022	-0,248
Тривалість одного обороту активів, днів	284	327	259	240	352	69
Коефіцієнт обертання оборотних активів	4,047	2,790	2,523	3,386	2,790	-1,257
Тривалість одного обороту оборотних активів, днів	89	129	143	106	129	40
Коефіцієнт обертання запасів	2,574	2,166	2,899	2,960	1,878	-0,696
Тривалість обороту запасів, днів	140	166	124	122	192	52
Коефіцієнт обертання дебіторської заборгованості	18,863	12,507	9,455	7,843	4,842	-14,021
Тривалість одного обороту дебіторської заборгованості, днів	19	29	38	46	74	55
Коефіцієнт обертання власного капіталу	2,515	2,652	4,146	3,304	2,059	-0,455
Тривалість одного обороту власного капіталу, днів	143	136	87	109	175	32
Коефіцієнт обертання кредиторської заборгованості	5,558	3,516	3,410	4,126	3,431	-2,127
Середній період погашення кредиторської заборгованості, днів	65	102	106	87	105	40
Тривалість операційного циклу	159	195	162	168	266	107
Тривалість фінансового циклу	94	93	57	80	161	67

Джерело: розраховано автором за даними річних звітів підприємства

Результати розрахунків свідчать про зниження рівня оборотності майже всіх видів активів підприємства. Так, тривалість одного обороту активів збільшилася на 69 днів (24,3 %) і становить 352 днів. Зокрема, тривалість одного обороту оборотних активів збільшилася на 89 до 129 днів, у тому числі тривалість обороту запасів – на 52 дні, тривалість обороту дебіторської заборгованості – на 55 дні до 74 днів. Ці зміни пояснюються випереджаючим зростанням середньорічної вартості активів порівняно із зростанням чистого доходу від реалізації продукції.

При цьому тривалість одного обороту власного капіталу збільшилася на 32 дні і дорівнює 175 днів. У той же час середній період погашення кредиторської заборгованості збільшився на 40 днів і становить 105 днів.

Внаслідок збільшення тривалості одного обороту запасів і дебіторської заборгованості, тривалість операційного циклу збільшилася на 107 днів і дорівнює 266 днів. Негативним є також збільшення тривалості фінансового циклу на 67 днів до 161 днів.

Для здійснення системного дослідження прибутковості діяльності підприємства необхідно дослідити показники рентабельності витрат та капіталу.

Таблиця 2.12

**Показники ефективності використання витрат
у кооперативі, 2018 – 2022 рр., %**

Показники	Роки					Абсолютне відхилення (+, -) 2022 р. від:	
	2018	2019	2020	2021	2022	2018 р.	2021 р.
Коефіцієнт окупності виробничих витрат	1,206	0,894	1,206	1,560	1,11	-0,09	-0,45
Коефіцієнт окупності операційних витрат	1,105	0,827	1,102	1,304	1,02	-0,09	-0,29
Рівень рентабельності (збитковості) виробничих витрат	20,6	-10,6	20,6	56,0	11,2	-9,4	-44,8
Рівень рентабельності (збитковості) операційної діяльності	10,5	-17,3	10,2	30,4	1,7	-8,8	-28,7
Рентабельність (збитковість) господарської діяльності	6,1	-17,6	2,7	23,1	-3,6	-9,7	-26,7

Джерело: розраховано автором за даними річних звітів підприємства

Виходячи з даних, наведених у табл. 2.12, можна зазначити, що у кооперативі спостерігається негативна тенденція до зміни показників ефективності використання витрат, оскільки у звітному році підприємство отримало чистий збиток. Негативною є динаміка показників окупності витрат, серед яких коефіцієнт окупності виробничих витрат зменшився на 0,09 до 1,11, а коефіцієнт окупності операційних витрат – на 0,09 до 1,02.

Рівень рентабельності виробничих витрат за аналізований період зменшився на 9,4 в.п., а порівняно з попереднім роком на 44,8 в.п., тобто у 2022 р. на 1 грн. собівартості реалізованої продукції припадає 11 коп. валового прибутку.

Спостерігається також тенденція до зниження показників, що характеризують господарську діяльність підприємства. Так, якщо у 2018 р. на 1 грн. витрат операційної діяльності було одержано 10,5 коп. валового прибутку, то у звітному році даний показник зменшився до 1,7 коп. валового прибутку. При цьому рентабельність господарської діяльності підприємства зменшилася на 9,7 в.п., а рівень збитковості у 2022 р. становить 3,6 %, тобто на 1 грн. витрат господарської діяльності припадає практично 4 коп. чистого збитку.

Таблиця 2.13

**Показники прибутковості (збитковості) капіталу
кооперативу, 2018 – 2022 рр., %**

Показники	Роки					Абсолютне відхилення (+, -) 2022 р. від:	
	2018	2019	2020	2021	2022	2018 р.	2021 р.
Рентабельність (збитковість) капіталу	7,4	-24,7	3,7	28,3	-3,9	-11,3	-32,2
Рентабельність (збитковість) власного капіталу	14,7	-59,4	11,1	62,4	-7,9	-22,6	-70,3
Рентабельність (збитковість) виробничих засобів	9,4	-32,1	5,2	42,0	-5,9	-15,3	-47,9
Коефіцієнт окупності сукупного капіталу	1,270	1,100	1,389	1,499	1,022	-0,2	-0,5
Коефіцієнт окупності власного капіталу	2,515	2,652	4,146	3,304	2,059	-0,5	-1,2
Період окупності капіталу, років	13,5	х	26,8	3,5	х	х	х
Період окупності власного капіталу, років	6,8	х	9,0	1,6	х	х	х

Джерело: розраховано автором за даними річних звітів підприємства

Як свідчать дані табл. 2.13, негативною тенденцією відзначаються і показники ефективності використання капіталу в цілому, у тому числі власного капіталу. Зокрема, рентабельність капіталу зменшилася на 11,3 в.п., у тому числі власного капіталу – на 22,6 в.п., а рівень збитковості у 2022 р. склав 7,9 %. При цьому рівень рентабельності виробничих засобів знижувався вищими темпами – на 15,3 в.п. і у звітному році рівень збитковості дорівнює 5,9 %, тобто на 1 грн. основних та оборотних засобів припадає 6 коп. чистого збитку, тоді як у 2021 р. даний показник знаходився на досить високому рівні. Тому можна зробити висновок, що негативні зміни в рентабельності капіталу викликані війною з росією і втратами. У зв'язку зі збитковістю не є можливим визначити термін окупності капіталу, тоді як у базисному році термін окупності сукупного капіталу становив 13,5 років, у тому числі власного капіталу – 6,8 років.

За допомогою способу ланцюгових підстановок визначимо вплив факторів на зміну показника загальної рентабельності (збитковості) сукупного капіталу кооперативу (табл. 2.14).

Виходячи з даних, наведених у табл. 2.14 можна зазначити, що загальна рентабельність власного капіталу кооперативу у 2022 р. порівняно з 2018 р. зменшилася з 14,7 % до збиткового рівня – 0,3 % у звітному році, тобто на 14,92 в.п. Негативно вплинули на зміну результативного показника три фактори. За рахунок зниження рівня рентабельності реалізації на 6,0 в.п. та збільшення коефіцієнтів обертання оборотних активів і загальної ліквідності на 0,29 (15,0 %) і 0,053 (16,7 %) загальна рентабельність власного капіталу зменшилася відповідно на 14,98, 0,03 і 0,04 в.п.

Отже, на зменшення загального рівня рентабельності капіталу найбільше вплинуло зменшення рівня та збитковість реалізації продукції. Незважаючи на зменшення коефіцієнта обертання активів на 0,837 до 1,253, загальний рівень рентабельності власного капіталу збільшився на 0,13 в.п., вплив фактору коефіцієнта фінансової залежності є несуттєвим.

Таблиця 2.14

**Факторний аналіз загальної рентабельності (збитковості)
капіталу кооперативу, 2018, 2022 рр.**

Показники	Роки		Абсолютне відхилення, (+, -)
	2018	2022	
Фінансовий результат до оподаткування: прибуток (збиток), тис. грн	6150	-122	-6272
Чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг), тис. грн	105472	96881	-8591
Середньорічна вартість капіталу, тис. грн	83076,5	94818	11741,5
Середньорічна вартість власного капіталу, тис. грн	41942,5	47047	5104,5
Середньорічна вартість оборотних активів, тис. грн	50462	77306	26844
Середньорічна величина поточних зобов'язань і забезпечень, тис. грн	26063	34725,5	8662,5
Загальна рентабельність (збитковість) власного капіталу, %	14,7	-0,3	-14,9
Рентабельність (збитковість) реалізації, %	5,8	-0,1	-6,0
Коефіцієнт обертання оборотних активів	2,090	1,253	-0,837
Коефіцієнт загальної ліквідності	1,936	2,226	0,290
Частка (коефіцієнт) поточних зобов'язань і забезпечень у капіталі	0,314	0,366	0,053
Коефіцієнт фінансової залежності	1,981	2,015	0,035
Загальна зміна загальної рентабельності власного капіталу, %	-14,92		
у тому числі за рахунок факторів:			
рентабельності (збитковості) реалізації	-14,98		
коефіцієнта обертання оборотних активів	0,13		
коефіцієнта загальної ліквідності	-0,03		
частки (коефіцієнта) поточних зобов'язань і забезпечень у капіталі	-0,04		
коефіцієнта фінансової залежності	0,00		

Джерело: розраховано автором за даними річних звітів підприємства

Оскільки досліджуване підприємство демонструє ознаки кризового стану то доцільним є оцінювання ймовірності банкрутства. Найбільш поширені в сучасній фінансовій літературі багатофакторні моделі прогнозування банкрутства Альтмана, Спрінгейта та інших економістів, які становлять способи оброблення вихідної інформації з розрахунком інтегрального показника оцінювання фінансового стану підприємства.

Таблиця 2.15

**Результати побудови багатофакторних моделей діагностики
ймовірності банкрутства кооперативу, 2018 – 2022 рр.**

Показники	Роки				
	2018	2019	2020	2021	2022
Модель Альтмана (1983 р.):					
значення	2,065	0,464	1,754	3,138	1,616
ймовірність банкрутства	невелика ймовірність	висока ймовірність	невелика ймовірність	невелика ймовірність	невелика ймовірність
Модель Спрінгейта:					
значення	1,006	-0,662	0,733	2,147	0,723
фінансовий стан	стабільний	нестабільний	нестабільний	стабільний	нестабільний
Модель Лису					
значення	0,080	0,046	0,076	0,117	0,084
фінансовий стан	стабільний	стабільний	стабільний	нестабільний	стабільний
Модель Таффлера:					
значення	0,440	0,382	0,468	0,536	0,448
фінансовий стан	стабільний	стабільний	стабільний	стабільний	стабільний
Модель Конана і Гольдера:					
значення	-0,124	0,064	-0,053	-0,209	-0,016
вірогідність затримки платежів, %	20	80	50	10	70
Універсальна дискримінантна функція:					
значення	1,870	-3,650	1,139	5,119	-0,185
фінансова характеристика підприємства	фінансова рівновага порушена	є напів- банкрутом	фінансова рівновага порушена	фінансово стійке	є напів- банкрутом

Джерело: розраховано автором за даними річних звітів підприємства

Фактичні значення Z-показників за результатами побудови всіх багатофакторних моделей за 2018 – 2022 рр. не дають змогу сформулювати однозначний висновок про стабільність фінансового стану і загрозу банкрутства підприємства. В переважній більшості спостерігається погіршення динаміки

значень Z-показників, що свідчить про негативні зміни характеристик фінансового стану. Звичайно ці процеси безпосередньо пов'язані з війною в Україні та погіршенням фінансово-економічної ситуації в країні.

Відповідно до моделі Альтмана для компаній, акції яких не котируються на біржі, протягом досліджуваного періоду, окрім 2019 р. спостерігалася невелика ймовірність банкрутства. Відповідно до моделі Спрінгейта у 2019, 2020, 2022 рр. кооператив має нестабільний фінансовий стан. Тести на ймовірність банкрутства Лису і Таффлера демонструють ознаки стабільного фінансового стану досліджуваного підприємства. Показники за цією моделлю мають більш сталий і плавний характер, а порогове число не завищене для вітчизняної кон'юнктури ринку. Також об'єктивні результати отримано за універсальною дискримінантною функцією, відповідно до якої у 2018, 2020 рр. фінансова рівновага кооперативу порушена, а у 2019, 2022 рр. підприємство є напівбанкрутом.

Висновки до 2 розділу

Структура активів кооперативу за досліджуваний період суттєво змінилася і вказує на диспропорцію у структурі активів. Спостерігається погіршення матеріальних умов для розширення основної діяльності підприємства. Серед оборотних активів найбільш вагомими є запаси, готова продукція та поточна дебіторська заборгованість.

Коефіцієнт фінансової автономії має тенденцію до зниження, а його значення у 2022 р. становить 0,496 або 49,6 %, що є нижчим за нормативне значення ($> 0,5$). За переважною більшістю відносних показників кооператив є фінансово нестійким із негативною динамікою. Кооператив має ознаки кризового фінансового стану.

У 2018, 2022 рр. баланс не був абсолютно ліквідним у зв'язку з нестачею високоліквідних оборотних активів. Коефіцієнт абсолютної ліквідності не відповідають нормативним значенням, тоді як фактичне значення швидкої та загальної ліквідності є задовільними, що підтверджує попередні висновки про

низький рівень платоспроможності підприємства з ознаками кризового стану.

Чистий фінансовий результат кооперативу протягом 2018 – 2020 рр. відповідає фінансовому результату від звичайної діяльності, однак у 2021, 2022 рр. у підприємстві виникли витрати з податку на прибуток, що сприяло зростанню чистого збитку, тобто в підприємстві спостерігається збільшення суми відстрочених податкових зобов'язань.

Результати розрахунків свідчать про зниження рівня оборотності майже всіх видів активів підприємства. У кооперативі також спостерігається негативна тенденція до зміни показників ефективності використання витрат, капіталу в цілому і власного капіталу.

Фактичні значення Z-показників за результатами побудови всіх багатофакторних моделей за 2018 – 2022 рр. не дають змогу сформулювати однозначний висновок про стабільність фінансового стану і загрозу банкрутства підприємства. В переважній більшості спостерігається погіршення динаміки значень Z-показників, що свідчить про негативні зміни характеристик фінансового стану.

РОЗДІЛ 3

ШЛЯХИ СТАБІЛІЗАЦІЇ ФІНАНСОВОГО СТАНУ ПІДПРИЄМСТВА

3.1. Оптимізація структуру капіталу підприємства

Формування капіталу сільськогосподарського підприємства для забезпечення стійкого фінансового стану базується на декількох ключових принципах:

1) диверсифікація джерел капіталу: забезпечення сталості та надійності фінансування шляхом отримання коштів з різних джерел. Це може включати власний капітал, банківські позики, інвестиції, гранти та інші альтернативні джерела фінансування, що дозволяє мінімізувати ризики, пов'язані із залежністю від одного з джерел капіталу;

2) оптимізація фінансової структури: співвідношення між власним та позиковим капіталом має бути оптимальним для забезпечення стабільності та ефективності фінансової діяльності, що дозволить знизити фінансовий ризик, однак забезпечить доступ до зовнішніх джерел фінансування для розширення можливостей зростання;

3) ефективне використання капіталу: максимізація виручки та прибутку за допомогою раціонального розподілу та використання фінансових ресурсів;

4) сталість та стійкість фінансового плану: розробка довгострокового фінансового плану, який враховує внутрішні та зовнішні фактори для забезпечення сталості фінансових результатів та адаптації до можливих змін у господарському середовищі;

5) інноваційність та модернізація: залучення капіталу для впровадження новітніх технологій, покращення виробничих процесів та розширення асортименту продукції, що забезпечить підвищення рівня конкурентоспроможності та покращення ринкових позицій;

6) збереження фінансової стабільності: здійснення заходів для уникнення

фінансових криз та забезпечення стабільності фінансового стану підприємства, що дозволяє знизити вразливість до зовнішніх економічних та ринкових коливань.

Ці принципи допомагають сільськогосподарським підприємствам ефективно управляти капіталом, забезпечуючи стійкість та розвиток в галузі сільського господарства.

Оптимізація структури капіталу є складним процесом управління формуванням капіталу при створенні підприємства. Цей процес визначає співвідношення використання власного та позикового капіталу так, щоб забезпечити оптимальний зв'язок між коефіцієнтом фінансової рентабельності і коефіцієнтом фінансової стійкості, максимізуючи тим самим ринкову вартість підприємства.

Структура капіталу визначає співвідношення власних і позикових фінансових ресурсів, які використовуються підприємством у своїй господарській діяльності. При визначенні оптимальної структури капіталу слід враховувати, що основною метою підприємства є максимізація прибутку в довгостроковому періоді. Ця структура впливає на багато аспектів фінансової, операційної та інвестиційної діяльності підприємства і визначає кінцеві результати його діяльності.

Проведемо оптимізацію структури капіталу кооперативу з допомогою даних табл. 3.1.

Таблиця 3.1

Розрахунок коефіцієнта фінансової рентабельності при різних значеннях коефіцієнта фінансового левериджу у кооперативі на 2024 р.

Показники	Варіанти рішень:						
	1	2	3	4	5	6	7
Сума власного капіталу, тис. грн.	47047	47047	47047	47047	47047	47047	47047
Можлива сума позикового капіталу, тис. грн	4705	7057	9409	11762	14114	16466	18819
Загальна сума капіталу, тис. грн.	51752	54104	56456	58809	61161	63513	65866

Показники	Варіанти рішень:						
	1	2	3	4	5	6	7
Коефіцієнт фінансового левериджу	0,1	0,15	0,2	0,25	0,3	0,35	0,4
Коефіцієнт валової рентабельності активів, %	19,3	19,3	19,3	19,3	19,3	19,3	19,3
Ставка відсотку за кредит без ризику, %	13,4	13,4	13,4	13,4	13,4	13,4	13,4
Премія за ризик, %	0,5	1	1,5	2	2,5	4	4,5
Ставка відсотку за кредит з урахуванням ризику, %	13,9	14,4	14,9	15,4	15,9	17,4	17,9
Сума валового прибутку без відсотків за кредит, тис. грн.	9988,1	10442,1	10896,1	11350,1	11804,1	12258,1	12712,1
Сума сплачених відсотків за кредит, тис. грн.	654,0	1016,2	1402,0	1811,3	2244,1	2865,2	3368,6
Чистий прибуток, тис. грн.	9334,1	9425,9	9494,1	9538,8	9560,0	9392,9	9343,5
Рентабельність власного капіталу, %	19,84	20,04	20,18	20,28	20,32	19,97	19,86

Джерело: розраховано автором за даними річних звітів підприємства

Для розрахунку нами взята середня ставка валової рентабельності кооперативу за досліджуваний період у розмірі 19,3 %, ставка відсотку за кредит розрахована на основі витрат на обслуговування боргу у 2022 р. і знаходиться на рівні 13,4 %.

Таблиця 3.2

Оптимальна структура капіталу кооперативу за максимізації рівня прибутковості власного капіталу на 2024 р.

Показники	Роки	
	2022	2024 (проект)
Сума власного капіталу, тис. грн.	47047	47047
Сума позичкового капіталу, тис. грн.	13045,5	14114
Загальна сума капіталу, тис. грн.	60092,5	61161
Коефіцієнт фінансового левериджу	0,277	0,3
Питома вага позичкового капіталу у структурі капіталу, %	21,7	23,1
Валовий прибуток, тис. грн.	9720	11804,1
Сума валового прибутку без врахування виплати відсотків за кредит, тис. грн.	7976	9560,0
Рівень рентабельності власного капіталу, %	17,0	20,3

Джерело: розрахунки автора

Для кооперативу доцільно залучати позиковий капітал у розмірі до 30 % власного капіталу або 23,1 % капіталу підприємства. Оптимізація капіталу дозволить збільшити суму валового прибутку підприємства на 1584 тис. грн або 19,9 % та підвищити рівень рентабельності використання власного капіталу на 3,3 в.п. Вищі розміри залучення позикового капіталу не загрожуватимуть фінансовій безпеці капіталу.

Все це зумовлює необхідність розробки виваженої політики формування капіталу та її погодження з політикою формування активів підприємства.

Дебіторська заборгованість є негативним явищем для сільськогосподарського підприємства, оскільки постійні неплатежі призводять до зниження як оборотності оборотного капіталу так і фондів обігу.

Управління дебіторською заборгованістю є комплексним процесом, який включає в себе планування, організацію, координацію, мотивацію та контроль за станом дебіторської заборгованості для досягнення цілей підприємства. Ефективне управління цим процесом передбачає прийняття управлінських рішень, спрямованих на зменшення простроченої дебіторської заборгованості з одного боку та збільшення обсягів реалізації з іншого.

Перший етап інкасації дебіторської заборгованості включає проведення комплексного аналізу структури та динаміки простроченої заборгованості за її термінами, видами, видами продукції та дебіторами. Також проводиться оцінка реальної вартості дебіторської заборгованості. На основі цього аналізу розробляється графік роботи з дебіторами (табл. 3.2).

Таблиця 3.2

Етапи процесу погашення дебіторської заборгованості

№ п/п	Етапи	Зміст
1.	Складання списку боржників	Систематизація, упорядкування боржників за сумою боргу, строками, фінансовим станом
2.	Складання графіку роботи з боржниками	План щоденних заходів: переговори; листи; договори; відключення; заліки
3.	Узгодження дій з погашення заборгованості	Графіки погашення заборгованості, аналіз балансів, інформація про дебіторів дебітора
4.	Самостійні дії з погашення боргу	Оформлення заборгованості векселем, факторинг, договір цесії тощо

Джерело: узагальнено автором

Використання на підприємстві сучасних інструментів погашення дебіторської заборгованості (рефінансування дебіторської заборгованості (факторинг, векселя), взаємозаліки, реструктуризація заборгованості (зміна матеріально-уречевленої форми зобов'язання, укладання угод про зміну сторін зобов'язання, новація, відстрочення заборгованості) дає можливість прискорити переведення дебіторської заборгованості в інші форми оборотних активів підприємства. При виборі тої чи іншої форми впливу на дебітора важливо знати її позитивні та негативні сторони, а також юридичні наслідки, щоб застрахувати себе від будь-яких несподіванок.

Розглянемо планові показники зменшення дебіторської заборгованості за даними табл. 3.3.

Таблиця 3.3

Ефективність впровадження системи управління дебіторською заборгованістю у кооперативі на 2024 р.

Показники	Роки		Абсолютне відхилення, (+; -)
	2022	2024	
Середньорічна вартість дебіторської заборгованості, тис. грн.	20010,5	9481,8	-10528,7
Питома вага у структурі капіталу, %	21,1	10	-11,1
Виручка від реалізації продукції, тис. грн.	96881	96881	0
Коефіцієнт оборотності	4,842	10,218	5,376
Тривалість обороту дебіторської заборгованості, днів	74	35	-39
Вивільнення коштів внаслідок прискорення оборотності, тис. грн.	x	-10528,7	x

Джерело: розрахунки автора

Як свідчать дані табл. 3.3, за рахунок зменшення суми та частки дебіторської заборгованості з 21,1 до 10,0 %, коефіцієнт оборотності дебіторської заборгованості збільшиться на 5,376, а тривалість обороту зменшиться до 35 днів, що забезпечить вивільнення коштів у сумі 10528,7 тис. грн.

Важливим аспектом є дослідження взаємозв'язку дебіторської та кредиторської заборгованості. Для здійснення порівняльного аналізу

складається розрахунковий баланс, в якому порівнюються за видами та в цілому суми поточної дебіторської (розміщення активів) та поточної кредиторської (джерела формування капіталу) заборгованості.

Результатом порівняльного аналізу дебіторської та кредиторської заборгованості є виявлення одного з видів сальдо:

- дебетового (активного) сальдо, що вказує на перевищення суми поточної дебіторської заборгованості над сумою поточної кредиторської заборгованості. Це свідчить про вилучення частини оборотних активів з господарської діяльності підприємства і їхнє перебування в обороті дебіторів;
- кредитового (пасивного) сальдо, яке вказує на перевищення суми поточної кредиторської заборгованості над сумою поточної дебіторської заборгованості. Це характеризує залучення підприємством коштів юридичних і фізичних осіб у господарську діяльність.

Проведемо порівняльний аналіз поточної кредиторської та поточної дебіторської заборгованості підприємства (табл. 3.4).

Таблиця 3.4

Порівняльний аналіз поточної кредиторської та поточної дебіторської заборгованості у кооперативі у 2022 р. (станом на кінець року), тис. грн

Вид заборгованості	Поточна дебіторська заборгованість	Поточна кредиторська заборгованість	Перевищення заборгованості	
			дебіторської (активне сальдо)	кредиторської (пасивне сальдо)
За продукцію, товари, роботи, послуги	8093	21776	-	13683
За розрахунки з бюджетом	107	3402	-	3295
З оплати праці	-	981	-	981
За розрахунками з учасниками	-	310	-	310
Інша заборгованість	13122	4450	8672	-
Усього	21322	30919	-	9597

Джерело: розрахунки автора

Виходячи з проведених розрахунків, кооператив на кінець 2022 р. має кредитове сальдо за продукцію, товари, роботи, послуги – 13683 тис. грн, за

розрахунками з бюджетом – 3295 тис. грн, з оплати праці – 981 тис. грн, за розрахунками з учасниками – 310 тис. грн і лише по іншій заборгованості дебетове сальдо у розмірі 8672 тис. грн.

Суттєве перевищення поточної кредиторської заборгованості, особливо за товари, роботи, послуги, може свідчити про кредитування кооперативу іншими підприємствами, що може призвести до фінансових труднощів. Значне перевищення поточної кредиторської заборгованості на 9597 тис. грн або на 45,0 % може негативно впливати на фінансовий стан підприємства та свідчити про напруженість його фінансових зобов'язань.

Для раціональної організації обліку кредиторської заборгованості на підприємствах пропонується використовувати спеціальну аналітичну таблицю, яка відображатиме заборгованість в розрізі кожного постачальника за договорами, термінами погашення заборгованості за графіком та фактично. Цей документ повинен відображати всі операції, які здійснює підприємство з кожним конкретним постачальником протягом року, такі як отримання товарно-матеріальних цінностей (послуг) за конкретною поставкою, отримання передоплати за конкретну поставку та оплата заборгованості за раніше отриману поставку.

У цьому документі повинна бути зазначена наступна інформація [9]:

- поставка товарно-матеріальних цінностей (послуг);
- умови продажу товарно-матеріальних цінностей (послуг), такі як форма цивільно-правового договору, за якою здійснюється поставка, номер та дата укладання;
- передоплата за поставку товарно-матеріальних цінностей (послуг);
- фактична заборгованість за даною поставкою;
- заборгованість за попередні поставки;
- причини виникнення заборгованості;
- дата та сума фактичного погашення заборгованості за конкретною поставкою;
- залишок несплаченої та простроченої заборгованості певному постачальнику;

- інші умови щодо розрахунків з постачальниками-підрядниками;
- вжиті заходи щодо погашення заборгованості.

Важливим елементом успішного управління кредиторською заборгованістю є постійний внутрішній контроль за станом розрахунків з постачальниками та підрядниками. Виконання моніторингу кредиторської заборгованості сприяє уникненню ризиків неплатоспроможності підприємства, а також гарантує виконання виробничих завдань без необхідності залучення додаткових грошових активів із зовнішніх джерел за не вигідних умов.

В цілому процес управління кредиторської заборгованості зумовлює значні вимоги до обліково-аналітичного персоналу підприємства, оскільки його реалізація передбачає [29]: обґрунтування можливості виникнення кредиторської заборгованості; визначення політики надання кредиту для різних груп постачальників і видів продукції; контроль розрахунків з кредиторами за відстрочену або прострочену заборгованість та вивчення причин недотримання договірної дисципліни; своєчасне визначення прийомів прискорення обігу оборотних активів і зменшення безнадійних боргів; забезпечення умов продажів, що гарантують надходження грошових коштів; прогноз надходжень грошових коштів від кредиторів.

Таблиця 3.5

**Втрати і вигоди від кредиторської заборгованості кооперативу у
2022 р.**

Показники	Вигоди, тис. грн	Витрати/Втрати, тис. грн
Оцінка втрат від недоотриманих цінових знижок (7%), які могло б одержати підприємство при здійсненні авансових розрахунків	-	1783,1
Приріст поточних трансакційних витрат, пов'язаних з формуванням кредиторської заборгованості (3 %)	-	847,0
Прямі втрати від штрафів, пені й неустойок при порушенні строків повернення кредиторської заборгованості	-	14,0
Додатковий дохід, пов'язаний з інфляційними процесами (індекс інфляції 1,266)	741,9	-
Сумарні витрати (втрати) пов'язані з кредиторською заборгованістю	1902,2	
Ціна кредиторської заборгованості, %	6,7	

Джерело: розрахунки автора

Таким чином, кредиторська заборгованість передбачає отримання прямих вигід у вигляді доходу від інфляції, тобто отримання вигоди від використання коштів фізичних і юридичних осіб на безпроцентній основі, а вплив інфляційних процесів зменшує реальну вартість поточної кредиторської заборгованості на темп інфляції. Для досліджуваного кооперативу дана сума з урахуванням темпу інфляції у 2022 р. у розмірі 26,6 % становить 741,9 тис. грн.

До прямих витрат використання кредиторської заборгованості належать трансакційні витрати пов'язані із залученням коштів, штрафи, пені при порушенні термінів повернення коштів, а до альтернативних витрат належать втрати знижок при оплаті товарів з відстрочкою, а також втрату репутації стабільного кредитора. Оцінка втрат від недоотриманих цінових знижок (7%), які могло б одержати підприємство при здійсненні авансових розрахунків у звітному році становить 1783,1 тис. грн, поточні трансакційні витрати – 847 тис. грн, а прямі втрати від штрафів, пені й неустойок при порушенні строків повернення кредиторської заборгованості лише 14 тис. грн, сума яких зафіксована у фінансовій звітності, однак може бути значно вищою оскільки буде нарахована в наступному фінансовому році. Сумарні витрати (втрати) пов'язані з кредиторською заборгованістю кооперативу склали 1902,2 тис. грн, а ціна кредиторської заборгованості знаходиться на рівні 6,7 %. Тобто це сума можливого резерву збільшення чистого доходу кооперативу, що забезпечить підвищення рівня оборотності та скорочення тривалості обороту кредиторської заборгованості.

Автоматизація також призводить до зменшення можливості людських помилок та підвищення загальної ефективності виконання процесу. Різноманітність бухгалтерського програмного забезпечення, яке доступне на ринку, дає можливість оптимізувати процес обліку кредиторської заборгованості та виключити значну частину ручної роботи, пов'язаної з обліковою інформацією. Застосування електронних рахунків-фактур, сканованих копій звітів, згод на електронній пошті тощо не лише прискорює управління кредиторською заборгованістю, але також поліпшує повсякденну роботу

бухгалтерії підприємства. Загалом, рекомендація використовувати програмне забезпечення для удосконалення обліку кредиторської заборгованості є загальноприйнятною. Проте не слід недооцінювати роль цих програм у підвищенні ефективності функціонування підприємства в умовах інформатизації суспільства та постійного розвитку новітніх технологій.

3.2. Організаційно-економічні напрями розвитку та стабілізації фінансового стану підприємства

Для забезпечення ефективного розвитку аграрного виробництва необхідно широко впроваджувати нові технології та сучасну техніку. Високий рівень зношеності та фінансові труднощі, зокрема в області закупівлі запасних частин, обмежують можливості аграрних виробників щодо ремонту та обслуговування техніки, що призводить до зниження її готовності до весняно-літнього сезону робіт. Низький рівень технічної готовності машинно-тракторного парку призводить до серйозних порушень у вирощуванні та збиранні сільськогосподарських культур, негативно впливаючи на урожайність, якість продукції та її собівартість.

Відновлення технічного потенціалу машинно-тракторного парку передбачає раціональний розрахунок його складу, виведення з експлуатації застарілих машин, які перевищили амортизаційний термін і зазнали фізичного та морального зносу, а також поповнення та розширення парку завдяки впровадженню нової, більш продуктивної та надійної сільськогосподарської техніки.

В процесі формування власного машинно-тракторного парку кооперативу, враховуючи структуру сільськогосподарського виробництва та його розміри, слід надавати перевагу наступним аспектам:

- 1) здійснення модернізації існуючої сільськогосподарської техніки для забезпечення її працездатності через відновлювальні ремонти;

2) поступове оновлення машинно-тракторного парку шляхом придбання нової техніки з вищою продуктивністю;

3) використання нових організаційних форм, зокрема кооперації, для ефективного використання сільськогосподарської техніки;

4) встановлення системного контролю якості техніки та дотримання правил технічної експлуатації.

Кооператив планує придбання колісного трактора 3-го класу для виконання основного обробітку ґрунту та догляду за посівами. Дослідивши ринок тракторів інженер обрав 3 альтернативних варіанти, трактори марок ДжДір 7810, Т-150К, ХТЗ-17021.

На основі проведеного функціонально-вартісного аналізу тракторів 3-го класу для досліджуваного підприємства найбільш доцільним є придбання трактора John Deere 7810.

Вартість трактора John Deere 7810 становить 1470 тис. грн.

Розрахуємо ефективність витрат на удосконалення організації праці робітників галузі рослинництва за рахунок придбання сівалки (табл. 3.6).

Таблиця 3.6

Економічна ефективність придбання трактора John Deere 78100

ДП «ДГ «Степне» Полтавського району

Показники	Значення
Вартість трактора, тис. грн.	1470
Підвищення продуктивності праці, %	173,3
Приріст валової продукції, тис. грн.	1298,38
Додатковий річний прибуток, тис. грн.	454,43
Річна сума амортизації, тис. грн.	245
Річний грошовий потік, тис. грн.	699,43
Коефіцієнт дисконтування ($i = 18\%$) за весь період експлуатації машини ($n=6$ років)	3,498
Теперішня дисконтована вартість додаткового грошового потоку, тис. грн.	2446,34
Чиста дисконтована вартість додаткового грошового потоку, тис. грн.	976,34
Індекс прибутковості інвестицій, коефіцієнт	1,664
Термін окупності, років	3,61

Джерело: розрахунки автора

Як свідчать розрахунки, проведені у табл. 3.6, купівля трактора John Deere 78100 є доцільною. За рахунок використання нового трактора продуктивність праці зростає у 73,3 %. Капітальні витрати на упровадження заходів будуть компенсовані, підприємство додатково отримає 976,34 тис. грн. грошового потоку у теперішній вартості. Термін окупності складе 3,6 років.

Кооператив бажає придбати трактор вартістю 1470 тис. грн. одним з нижченазваних варіантів:

- за власні кошти;
- із застосуванням механізму фінансового лізингу (термін лізингу 5 років), лізингові платежі здійснюються в кінці року і включають амортизаційні відрахування, лізингову маржу в розмірі 15 % залишкової вартості. Лізингоодержувач по закінченню строку договору лізингу придбає трактор у власність за залишковою вартістю;
- на основі залучення кредитних ресурсів (сума кредиту 1470 тис. грн. під 20 % річних, термін 5 років, погашення основної суми боргу рівними частинами, проценти нараховуються на невикрачену суму боргу, виплата основної суми боргу та процентів здійснюється щорічно в кінці року).

Таблиця 3.7

Розрахунок витрат при придбанні трактора з використанням механізму фінансового лізингу для кооперативу

Рік	Вартість техніки, грн.	Річна сума амортизації, грн.	Неповернена сума вартості техніки на початок року, грн.	Сума нарахованої лізингової маржі, грн.	Загальна сума лізингового платежу, грн.	Коефіцієнт дисконтування при дисконтній ставці 20%	Теперішня вартість грошового потоку, грн.
0	1470						
1		245	1225	220,5	465,5	0,833	387,92
2		245	980	183,75	428,75	0,694	297,74
3		245	735	147	392	0,579	226,85
4		245	490	110,25	355,25	0,482	171,32
5		245	245	73,5	318,5	0,402	128,00
		1225	x	x	1960	x	1211,83

Джерело: розрахунки автора

Таким чином, при придбанні трактора з використанням механізму фінансового лізингу загальна сума грошового відтоку лізингоодержувача становитиме 1960 тис. грн, в тому числі 735 тис. грн лізингові платежі, 245 тис. грн. залишкова вартість трактора, за якою він буде викуплений лізингоодержувачем по закінченню договору лізингу. Зазначена сума грошового відтоку приведена до початку здійснення виплат становитиме 1310,32 тис. грн, у тому числі сума лізингових платежів 1211,83 тис. грн, дисконтована залишкова вартість придбання трактора 98,49 тис. грн.

Розмір витрат сільськогосподарського виробника при придбанні трактора на основі залучення кредитних ресурсів демонструє табл. 3.8.

Таблиця 3.8

Розрахунок витрат при придбанні трактора на основі залучення кредитних ресурсів для кооперативу

Рік	Сума кредиту, грн.	Виплата основної суми боргу, грн.	Залишок основної суми боргу на кінець року, грн.	Виплата процентів за користування кредитом при 20% річних, грн.	Разом виплат, грн.	Коефіцієнт дисконтування при дисконтній ставці 20%	Теперішня вартість грошового потоку, грн.
0	1470						
1		294	1176	294	588	0,833	489,80
2		294	882	235,2	529,2	0,694	367,26
3		294	588	176,4	470,4	0,579	272,36
4		294	294	117,6	411,6	0,483	198,80
5		294	0	58,8	352,8	0,402	141,83
		1470		882	2352		1470,06

Джерело: розрахунки автора

Порівняння результатів свідчить, що загальна сума виплат при застосуванні механізму фінансового лізингу перевищує суму виплат при використанні кредиту (відповідно 1960 тис. грн. і 2352 тис. грн.), однак теперішня вартість грошового потоку при застосуванні фінансового лізингу, навпаки, менше теперішньої вартості грошового потоку при застосуванні кредиту (відповідно 1211,83 тис. грн. і 1470,06 тис. грн.).

Отже, придбання трактора John Deere 78100 на умовах фінансового лізингу є більш вигідним порівняно з залученням кредиту, оскільки в першому випадку значна частка суми виплат буде віднесена на кінець п'ятирічного періоду, що забезпечить підприємству можливість здійснення виплат грошима, які матимуть меншу вартість відповідно до зміни їх часової вартості.

Одним з напрямів стабілізації фінансового стану є підвищення ефективності використання матеріальних ресурсів та уникнення їх розкрадання працівниками. TrackControl WEB – це програмне забезпечення для диспетчерського контролю, оперативного управління та аналізу навігаційних та технічних даних, отриманих від бортових радіотерміналів системи «TELETRACK». Це сприяє збору та обробці важливої виробничої інформації, аналізу та представленню звітів, інтегрованих в різні платформи, такі як 1С.

TrackControl WEB забезпечує ефективний контроль за польовими операціями, логістикою, перевезенням врожаю та паливом, дозволяючи отримати об'єктивні дані від систем датчиків. Керівник господарства отримує швидкий доступ до економічної інформації та об'єктивних даних про якість та витрати на виконання операцій.

Кожна одиниця самохідної техніки обладнана трекером, який зчитує дані з датчиків та передає їх на платформу RCS. TrackControl WEB веде спостереження за кожною машиною, а не за трекером, розпізнаючи, яка техніка виконує певні операції та з яким обладнанням, завдяки індивідуальним міткам на знарядді та причіпному обладнанні.

TrackControl WEB має можливість реєструвати перекриття, необроблені ділянки, витримку швидкісного діапазону та глибину обробки. Збір всіх цих показників в системі не обмежується звичайними табличними звітами – вони також відображаються на карті з GPS-координатами, а дані датчиків представлені у вигляді графіків. Ця практично цінна інформація дозволяє агрономам вчасно виявляти порушення технологій, а технічним спеціалістам проводити аналіз роботи обладнання та визначати причини відхилень, якщо такі виникали.

TrackControl WEB також реєструє виконання логістичних операцій, таких як доставка добрив. Наприклад, система фіксує відстань між трактором і полем, де відбудеться розвантаження добрив. Якщо трактор опиняється в межах, встановлених системою, завдання вважається виконаним, і це фіксується в звіті.

Всі ці дані передаються через GSM-мережу, а у випадку втрати зв'язку вони зберігаються в трекерах. Після відновлення зв'язку вся інформація надсилається до TrackControl WEB.

У факті виконання завдань фіксуються всі показники з датчиків і антен, включаючи інформацію про працюючого оператора, місце виконання робіт, використану техніку, швидкість руху, витрату палива, кількість пристроїв, кількість проходів і загальну якість виконаних операцій. TrackControl WEB автоматично формує карти за останні події, які можна накладати одна на одну для аналізу та визначення факторів, які впливають на врожайність.

Таким чином, підсумовуючи одноразові витрати на придбання та монтаж обладнання, витрати на встановлення програмного забезпечення, річну абонементську плату загальна сума витрат, пов'язаних із впровадженням системи операційного контролю TrackControl WEB становить 189,8 тис. грн. за 30 одиниць енергозасобів та машин (додаток А).

Запровадження системи дозволить отримати наступний ефект:

- зменшити витрати на паливно-мастильні матеріали та обслуговування автопарку на 30-35 % шляхом ефективного контролю використання транспортних засобів і споживання палива;
- підвищити безпеку транспортних перевезень через моніторинг збереження автотранспорту та вантажу, швидкості руху і відхилень від заданих маршрутів;
- зменшити витрати на зв'язок завдяки автоматичному визначенню місцезнаходження транспортних засобів;
- підвищити продуктивність праці і зміцнити дисципліну персоналу шляхом ефективного контролю за виконанням завдань, маршрутів і графіків;
- покращити оперативне управління завдяки отриманню достовірної і оперативної інформації про місцезнаходження автотранспорту і вантажу;

- поліпшити якість обліку завдяки автоматичному отриманню достовірної інформації про параметри руху;
- підвищити ефективність роботи автотранспорту за рахунок оптимального планування маршрутів і завантаження;
- інтегрувати систему обліку в єдину систему управління підприємством.

Визначимо економічну доцільність впровадження операційного контролю в галузі рослинництва у кооперативі (табл. 3.9).

Таблиця 3.9

**Економічний ефект від впровадження системи операційного контролю
TrackControl WEB у кооперативу на 2024 р.**

Показники	Сума, тис. грн
Загальна сума витрат, пов'язаних із впровадженням системи операційного контролю TrackControl WEB	189,8
Економія паливно-мастильних матеріалів (15 %)	1590,0
Економія решти інших прямих та загальновиробничих витрат (4 %)	1071,0
Зменшення втрат від неякісно засіяних площ	474,1
Економічний ефект від впровадження системи операційного контролю	2945,3
Приріст рівня рентабельності виробництва, %	4,8
Термін окупності, міс.	1

Джерело: розраховано автором

Таким чином, економічний ефект від впровадження системи операційного контролю TrackControl WEB у кооперативі становить 2945,3 тис. грн, приріст загального рівня рентабельності виробництва складе 4,8 %, а термін окупності лише 1 міс., що свідчить про досить високу економічну ефективність даного заходу.

Нестача фінансових ресурсів в аграрному секторі потребує пошуку альтернативних варіантів фінансування. Програма авалювання векселів для аграрного сектору протягом останніх років засвідчила свою високу ефективність та зручність для всіх учасників ринку. Цей фінансовий інструмент дає змогу оптимізувати витрати на залучений капітал, що особливо актуально в період значної волатильності на ринку та високої вартості традиційного фінансування.

Доступніший спосіб отримати фінансування для малого та середнього агробізнесу запропонували троє партнерів – компанія «Байєр», Райффайзен Банк

Аваль та Міжнародна Фінансова Корпорація (IFC). Говорять, завдяки тому, що розподіляють ризики між собою, новий проект «Вексель під 1 %» буде дуже лояльним для клієнтів.

Агровиробники можуть придбати необхідну продукцію Bayer на особливих умовах та розрахуватися за неї векселем. Своєю чергою, Райффайзен Банк Аваль приймає на себе зобов'язання сплатити вексель замість векселедавця у разі неоплати його у належний строк, тобто авалює вексель. Єдине, що потрібно зробити аграрію, – одноразово заплатити 1 % загальної суми. На погашення векселя господарству дається 9 місяців, 270 днів. Цього цілком достатньо, щоб виростити та реалізувати продукцію. Аби розпочати участь у проекті, аграрію варто лише звернутися до найближчого до нього дистриб'ютора компанії «Байер».

Авалювання фактично є гарантією виконання платежу за векселем. Аваль ставиться безпосередньо на лицьовому боці векселя або на додатковому листі (алонжі). При цьому аваліст може дати аваль як за одну зобов'язану за векселем особу, так і за декількох зобов'язаних. Аваль може бути надано повністю або частково. У ролі аваліста може виступати не лише третя особа, але й той, хто вже поставив на векселі свій підпис (індосант, векселедавець або акцептант). Саме тому в авалі має бути зазначено те, за кого він виданий. Якщо ж така вказівка відсутня, то вважається, що аваль виданий за векселедавця. Загалом аваліст приймає на себе таку ж відповідальність, як і особа, зобов'язання якої він забезпечив [35; 49].

Таке фінансування для підприємства обійдеться мінімум учетверо дешевшим за традиційні банківські кредити. І, головне, допоможе йому заздалегідь спланувати свій сезон, бути захищеним від валютних коливань. Вексель вважається остаточним розрахунком, а отже, закріплює фіксацію валютного курсу.

Зробити гроші доступнішими для аграрія учасники проекту змогли за рахунок того, що розділяють на трьох ризики, в тому числі і валютні. Через це уся система налаштована набагато лояльніше до кінцевого споживача: він

оформляє документи за спрощеною процедурою та й рішення отримує упродовж лише кількох днів.

Програма авалювання (надання гарантії оплати) простих (у тому числі процентних) векселів, виписаних сільськогосподарськими виробниками на користь постачальників техніки, обладнання, засобів захисту рослин, насіння, тощо (під заставу).

Механізм авалювання векселя у загальному вигляді представлено на рис. 3.1.

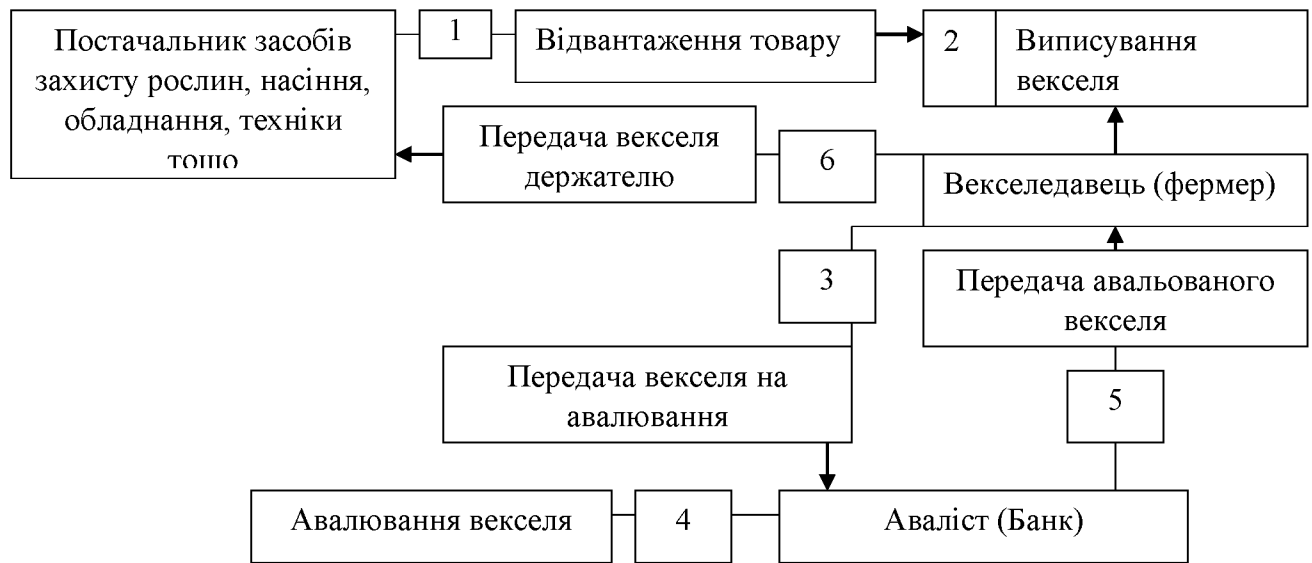

Рис. 3.1. Механізм авалювання простих векселів, виписаних сільськогосподарськими виробниками (під заставу)

Джерело: побудовано автором за [14; 35; 49]

Перелік витрат, пов'язаних з наданням послуги (сплачується Векселедавцем) [1.49]:

- Комісія за відкриття лінії – 1200 грн., в т.ч. ПДВ (разово).
- Комісія за авалювання векселів (від суми векселя). Витрати, пов'язані з наданням та оформленням застави;
- Витрати, пов'язані з страхуванням предмету застави.

Порівняємо ефективність кредиту порівняно з авалюванням векселю для кооперативу (табл. 3.10).

Таблиця 3.10

**Обґрунтування доцільності видання векселя по програмі авалювання
векселів для кооперативу**

Показники	Вексель	Кредит
Вартість векселів / сума кредиту, грн.	1000000	1000000
Термін	9 міс.	
Комісія за відкриття лінії, грн.	1200	-
Комісія за авалювання векселя (3 % за 270 днів)	30000	-
Відсотки сплачені по кредиту за річної відсоткової ставки 25 %, грн.	-	184931,5
Відсотки по векселю (1% від вартості), грн.	10000	
Витрати, пов'язані з наданням та оформленням застави	6000	
Витрати, пов'язані з страхуванням предмету застави	4000	
Всього витрат на обслуговування, грн.	51200	194931,5

Джерело: розрахунки автора

Таким чином, обслуговування векселя у 3,8 рази дешевше порівняно з кредитом, що свідчить про ефективність даного засобу фінансування для кооперативу Полтавського району.

Висновки до розділу 3

Обґрунтовано ключові принципи формування капіталу сільськогосподарського підприємства.

Розрахована оптимальна структура капіталу за принципом максимізації рентабельності власного капіталу.

Узагальнено етапи управління дебіторською заборгованістю. Проведено розрахунок економічної ефективності впровадження системи управління дебіторською заборгованістю на основі вивільнення коштів внаслідок прискорення оборотності заборгованості.

Проведено порівняльний аналіз поточної кредиторської та поточної дебіторської заборгованості згідно з яким визначено, що кооператив на кінець звітного року має кредитове сальдо. Запропоновано удосконалити систему обліку поточної кредиторської заборгованості. Ідентифіковані витрати/втррати

пов'язані з кредиторською заборгованістю, які виступають резервом підвищення фінансової стійкості підприємства.

З метою розвитку підприємства пропонується здійснювати поступове оновлення машинно-тракторного парку за рахунок придбання трактора на умовах фінансового лізингу.

З метою підвищення ефективності використання активної частини основних засобів запропоновано впровадити систему операційного контролю.

Для розширення можливостей фінансування пропонується участь у програмі авалювання векселів, що майже в 4 рази дешевше порівняно з кредитом.

ВИСНОВКИ

Проведена оцінка фінансового стану кооперативу Полтавського району дозволяє зробити наступні висновки.

1. Загальна сума активів кооперативу за досліджуваний період збільшилася на 14,1 % і становить 94818 тис. грн, що обумовлено зростанням лише суми оборотних активів, тоді як необоротні активи мали тенденцію до зменшення. Темп приросту активів є значно нижчим за накопичену інфляцію протягом аналізованого періоду, тобто відбулося зниження реальної вартості активів. Значне скорочення необоротних активів на 46,3 % пояснюється скороченням основних засобів на 54,6 %, а також зменшенням суми довгострокових біологічних активів на 44,2 %. Оборотні активи зросли на 53,2 %, що призвело до збільшення обігових коштів кооперативу. Відповідно питома вага оборотних активів у майні збільшилася до 81,5 %, що свідчить про диспропорцію у структурі активів. Особливо суттєво збільшилася дебіторська заборгованість та незавершене виробництво. Збільшення цього показника вказує на те, що все більше заборгованості сконцентровано в межах оборотних активів підприємства.

2. Частка власного капіталу в джерелах формування капіталу кооперативу у 2022 р. порівняно з 2018 р. зменшилася і знаходиться на рівні 49,6 %. Такий низький рівень власного капіталу у структурі пасивів свідчить про значний рівень залежності кооперативу від зовнішніх джерел фінансування, частка яких збільшилася до 50,4 % у звітному році.

3. За аналізований період частка довгострокових зобов'язань у структурі капіталу підприємства зменшилася на 4,4 в.п. і становить 13,8 %, а їх частка у структурі зобов'язань зменшилася до 27,3 %. У той же час частка поточних зобов'язань у джерелах формування майна збільшилася до 36,6 % у 2022 р., а їх питома вага у зобов'язаннях і забезпеченнях дорівнює 72,7 %. Слід відмітити, що у підприємстві залишається нерівновага між сумами поточної дебіторської та поточної кредиторської заборгованості.

4. Підприємство суттєво погіршило характеристику фінансової стійкості

щодо забезпеченості високоліквідними оборотними активами. За переважною більшістю відносних показників фінансової стійкості кооператив є фінансово нестійким із негативною динамікою. Тип фінансової стійкості кооперативу свідчить про кризовий фінансовий стан.

5. Запас фінансової стійкості знизився з 24,1 % у базовому році до 5,5 % у звітному році, тобто 94,5 % операційного доходу підприємства йде на покриття операційних витрат. Рівень цього показника є досить низьким і свідчить про відносну стабільність роботи підприємства за критерієм забезпечення прибутковості операційної діяльності.

6. У 2018, 2022 рр. баланс не був абсолютно ліквідним у зв'язку з нестачею високоліквідних оборотних активів. Коефіцієнт абсолютної ліквідності не відповідають нормативним значенням, тоді як фактичне значення швидкої та загальної ліквідності є задовільними, що підтверджує попередні висновки про низький рівень платоспроможності підприємства з ознаками кризового стану.

7. Чистий фінансовий результат кооперативу протягом 2018 – 2020 рр. відповідає фінансовому результату від звичайної діяльності, однак у 2021 – 2022 рр. у підприємстві виникли витрати з податку на прибуток, сума яких у звітному році становила 3609 тис. грн, що сприяло зростанню чистого збитку до 3731 тис. грн або 3,9 % чистого доходу. Слід відмітити, що кооператив є збитковим у 2019 та 2022 рр., тоді як інші періоди отримував прибутку.

8. Результати розрахунків свідчать про зниження рівня оборотності майже всіх видів активів підприємства. Внаслідок збільшення тривалості одного обороту запасів і дебіторської заборгованості, тривалість операційного циклу збільшилася на 107 днів і дорівнює 266 днів. Негативним є також збільшення тривалості фінансового циклу на 67 днів до 161 днів.

9. У кооперативі спостерігається негативна тенденція до зміни показників ефективності господарської діяльності та капіталу, оскільки у звітному році підприємство отримало чистий збиток. Рентабельність господарської діяльності підприємства зменшилася на 9,7 в.п., а рівень збитковості у 2022 р. становить 3,6 %, тобто на 1 грн. витрат господарської діяльності припадає практично 4 коп. чистого збитку. Рентабельність капіталу зменшилася на 11,3 в.п., у тому числі

власного капіталу – на 22,6 в.п., а рівень збитковості у 2022 р. склав 7,9 %. На зменшення загального рівня рентабельності капіталу найбільше вплинуло зменшення рівня та збитковість реалізації продукції.

10. Фактичні значення Z-показників за результатами побудови всіх багатофакторних моделей за 2018 – 2022 рр. не дають змогу сформулювати однозначний висновок про стабільність фінансового стану і загрозу банкрутства підприємства. В переважній більшості спостерігається погіршення динаміки значень Z-показників, що свідчить про негативні зміни характеристик фінансового стану. Звичайно ці процеси безпосередньо пов'язані з війною в Україні та погіршенням фінансово-економічної ситуації в країні.

На основі проведеного аналізу фінансового стану кооперативу нами запропоновані шляхи стабілізації та розвитку підприємства.

1. Оптимізувати структуру капіталу за критерієм максимізації прибутковості власного капіталу. Для кооперативу доцільно залучати позиковий капітал у розмірі до 30 % власного капіталу або 23,1 % капіталу підприємства. Оптимізація капіталу дозволить збільшити суму валового прибутку підприємства на 1584 тис. грн або 19,9 % та підвищити рівень рентабельності використання власного капіталу на 3,3 в.п. Вищі розміри залучення позикового капіталу не загрожуватимуть фінансовій безпеці капіталу.

2. Здійснювати управління дебіторською заборгованістю. За рахунок зменшення суми та частки дебіторської заборгованості з 21,1 до 10,0 %, коефіцієнт оборотності дебіторської заборгованості збільшиться на 5,376, а тривалість обороту зменшиться до 35 днів, що забезпечить вивільнення коштів у сумі 10528,7 тис. грн.

3. Провести раціоналізацію обліку та управління кредиторською заборгованістю. Сумарні витрати (втрати) пов'язані з кредиторською заборгованістю кооперативу склали 1902,2 тис. грн, а ціна кредиторської заборгованості знаходиться на рівні 6,7 %. Тобто це сума можливого резерву збільшення чистого доходу кооперативу, що забезпечить підвищення рівня оборотності та скорочення тривалості обороту кредиторської заборгованості.

4. З метою оновлення машинно-тракторного парку кооперативу доцільно придбати трактор John Deere 78100. Термін окупності складе 3,6 років. Придбання трактора на умовах фінансового лізингу є більш вигідним порівняно з залученням кредиту, оскільки в першому випадку значна частка суми виплат буде віднесена на кінець п'ятирічного періоду, що забезпечить підприємству можливість здійснення виплат грошима, які матимуть меншу вартість відповідно до зміни їх часової вартості.

5. Впровадити систему оперативного контролю TrackControl WEB, що забезпечує ефективний контроль за польовими операціями, логістикою, перевезенням врожаю та паливом, дозволяючи отримати об'єктивні дані від систем датчиків. Економічний ефект від впровадження системи операційного контролю TrackControl WEB у кооперативі становить 2945,3 тис. грн, приріст загального рівня рентабельності виробництва складе 4,8 %, а термін окупності лише 1 міс., що свідчить про досить високу економічну ефективність даного заходу.

6. Використовувати альтернативні способи фінансування операційної діяльності. Програма авалювання векселів для аграрного сектору засвідчила свою високу ефективність та зручність для всіх учасників ринку. Обслуговування векселя у 3,8 рази дешевше порівняно з кредитом, що свідчить про ефективність даного засобу фінансування для кооперативу Полтавського району.